

บทที่ 2

หนังสือท่องเที่ยว

1. ความหมายและความสำคัญของการท่องเที่ยว

การเดินทางและท่องเที่ยวมิใช่ปรากฏการณ์ใหม่ในสังคมมนุษย์ ตั้งแต่สมัยดึกดำบรรพ์มาแล้ว บรรพชนของเผ่าต่าง ๆ ได้ใช้การเดินทางและท่องเที่ยวเพื่อประโยชน์ในการหาถิ่นที่อยู่ที่เหมาะสม เพื่ออพยพหนีภัยจากผู้รุกราน เพื่อประโยชน์ในทางยุทธศาสตร์ (สมลักษณ์ โทสกุล 2510 : 36) ตลอดจนเพื่อแสวงหากินแดนใหม่มาเป็นอาณานิคม ฯลฯ แต่การเดินทางด้วยวัตถุประสงค์ดังกล่าว มิใช่เป็นการท่องเที่ยวตามความหมายปัจจุบัน ความประเพณีสากลทั้งที่เป็นหลักวิชาการและหลักปฏิบัตินั้น การเดินทางที่เป็นการท่องเที่ยว จะต้องเป็นไปตามเงื่อนไข 3 ประการ คือ เป็นการเดินทางจากที่อยู่อาศัยปกติไปยังที่อื่น เป็นการชั่วคราว เป็นการเดินทางด้วยความสมัครใจ และเป็นการเดินทางด้วยวัตถุประสงค์ใด ๆ ก็ตาม ที่มิใช่เพื่อการประกอบอาชีพหรือหารายได้ (สมชาย หิรัญกิจ 2524 : 75) จากเงื่อนไขทั้งสามประการดังกล่าวมาจะเห็นได้ว่า "การท่องเที่ยว" เป็นคำที่มีความหมายกว้างขวาง กล่าวคือ หมายรวมถึงการเดินทางเพื่อพักผ่อนหย่อนใจ การเดินทางเพื่อประชุม สัมมนา เพื่อความรู้ เพื่อการศึกษา เพื่อติดต่อธุรกิจตลอดไปจนถึงการเยี่ยมเยียนญาติพี่น้อง (เสวี วังสไพจิตร 2530 : 1)

ในแง่ความสำคัญ การท่องเที่ยวมีประโยชน์ต่อประเทศชาติโดยรวมมาก โดยเฉพาะทางด้านเศรษฐกิจ ทั้งนี้เพราะ การท่องเที่ยวก่อให้เกิดรายได้เป็นเงินตราต่างประเทศจำนวนมาก รายได้ดังกล่าวมาจากการใช้จ่ายของนักท่องเที่ยว อาทิ ค่าที่พัก ค่าเดินทาง ค่าอาหาร ฯลฯ ในประเทศไทยรายได้จากการท่องเที่ยวเป็นรายได้อันดับหนึ่ง นับแต่ พ.ศ. 2525 เป็นต้นมา (กัญญา ชุณหศิริรักษ์ 2530 : 4๑) นอกจากจะเป็นแหล่ง

รายได้อันสำคัญ การท่องเที่ยวยังช่วยสร้างงาน สร้างอาชีพให้แก่ประชาชน อาทิเช่น งานหรืออาชีพเกี่ยวกับธุรกิจโรงแรม ภัตตาคาร การขนส่ง มีคฤหาสน์ เป็นต้น ทั้งยังก่อให้เกิดการกระจายรายได้ไปสู่ภูมิภาคและกระตุ้นให้เกิดการลงทุน การผลิตสินค้าตลอดจนบริการใหม่ ๆ อีกด้วย ในด้านสังคมและวัฒนธรรม การท่องเที่ยวก่อให้เกิดการพัฒนาสาธารณูปโภค อาทิ การสร้างถนน สนามบินขนาดใหญ่ การสื่อสาร ฯลฯ ซึ่งมีส่วนช่วยให้ประชาชนในท้องถิ่นได้รับความสะดวกสบาย นอกจากนี้ ยังช่วยให้ประชาชนในชนบทรู้จักใช้เวลาว่างให้เกิดประโยชน์ โดยการนำทรัพยากรในท้องถิ่นมาประดิษฐ์สิ่งของ เครื่องใช้ ในรูปสินค้าพื้นเมืองและของที่ระลึก และยังก่อให้เกิดการอนุรักษ์หรือสืบทอดงานศิลปวัฒนธรรมของท้องถิ่น เพื่อเป็นทรัพยากรการท่องเที่ยว อาทิเช่น งานสงกรานต์จังหวัดเชียงใหม่ งานประเพณีบุญบั้งไฟจังหวัดชัยภูมิ งานประเพณีศีลกินเจ จังหวัดภูเก็ต เป็นต้น

*ทรัพยากรการท่องเที่ยว หมายถึง สถานที่ท่องเที่ยว กิจกรรม และวัฒนธรรมประเพณีที่สะท้อนให้เห็นถึงอารยธรรมท้องถิ่นที่มีลักษณะเด่น ดึงดูดความสนใจของนักท่องเที่ยวได้ (การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย 2530: 70) ทรัพยากรการท่องเที่ยวอาจแบ่งได้เป็น 3 ประเภท โดยยึดถือความต้องการของนักท่องเที่ยวเป็นหลัก ดังนี้ (พงศธร เกษสำลี 2529: 103)

1. ทรัพยากรการท่องเที่ยวประเภทธรรมชาติ หมายถึง สถานที่ท่องเที่ยวประเภทภูเขา ป่าไม้ น้ำตก ชายทะเล เกาะแก่ง เป็นต้น
2. ทรัพยากรท่องเที่ยวประเภทประวัติศาสตร์ โบราณวัตถุสถานและศาสนา หมายถึง สิ่งต่าง ๆ ที่มีมนุษย์ได้สร้างขึ้น ทั้งที่เป็นมรดกของอดีตและสร้างขึ้นในปัจจุบัน ได้แก่ พระราชวัง ศาสนสถาน โบราณวัตถุสถาน เป็นต้น
3. ทรัพยากรท่องเที่ยวประเภทศิลปวัฒนธรรม ประเพณีและกิจกรรม หมายถึง รูปแบบการดำเนินชีวิตของบุคคลในสังคม การประเพณีปฏิบัติที่ยึดถือและสืบทอดกันมา ตลอดจนกิจกรรมต่าง ๆ ที่มีผลต่อการดึงดูดใจทางการท่องเที่ยว ได้แก่ สภาพชีวิตไทยริมคลอง ตลาดน้ำ เรือนแพ หมู่บ้านชาวเขา งานเทศกาลประเพณี เป็นต้น

2. ความหมายของหนังสือท่องเที่ยว

การท่องเที่ยวทำให้เกิดหนังสือท่องเที่ยวซึ่งเป็นบันทึกประสบการณ์ของมนุษย์ และแหล่งความรู้ที่ครอบคลุมหลายสาขาวิชา กาญจนา อัจจงค์(2522: 22) ได้ให้ความหมายของหนังสือท่องเที่ยวไว้ว่า หมายถึง หนังสือที่ให้ข้อเท็จจริงเกี่ยวกับสถานที่ต่าง ๆ ในค่าน่าเลื้ที่ถึง ลักษณะภูมิประเทศ ทัศนภาพอากาศ การคมนาคม ทรัพยากรธรรมชาติ ประชากร การประกอบอาชีพ สภาพการปกครอง การเมือง เศรษฐกิจ สังคม ขนบธรรมเนียมประเพณี วัฒนธรรม และสถานที่น่าท่องเที่ยว ซึ่งได้แก่ โบราณวัตถุสถาน สถานที่สำคัญทางประวัติศาสตร์ สถานที่ที่มีความงามทางธรรมชาติ สถานเริงรมย์ ตลอดจนสิ่งอำนวยความสะดวกสำหรับนักท่องเที่ยว เช่น ที่พักแรม ร้านอาหารและบริการต่าง ๆ

3. ประเภทของหนังสือท่องเที่ยว *

เฮเลน อี. เฮนส์ (Haines 1963: 306-317) ได้แบ่งหนังสือท่องเที่ยวออกเป็น 4 ประเภทดังนี้

1. ประวัติการท่องเที่ยวยและบรรณานุกรมหนังสือท่องเที่ยว (History and bibliography of travel) ประวัติการท่องเที่ยวยของมนุษย์นั้น เริ่มต้นขึ้นมานับแต่สมัยโบราณ หนังสือที่ให้ความรู้เกี่ยวกับประวัติการท่องเที่ยวยในภาษาต่างประเทศนั้นมีอยู่หลายเล่ม เช่น

History of Travel กล่าวถึงประวัติการท่องเที่ยวยนับแต่สมัยโบราณ ทั้งในแง่การจาริกแสวงบุญ การสำรวจ การเดินทาง ไปค้นหาดินแดนใหม่ ๆ ตลอดจนมาจนถึงการท่องเที่ยวยในยุคปัจจุบัน

ในประเทศไทย หนังสือเกี่ยวกับประวัติการท่องเที่ยวยโดยตรงยังไม่ปรากฏ ผู้จัดทำเท่าที่มีอยู่ เป็น เพียงส่วนหนึ่งในหนังสือหลักวิชาการท่องเที่ยวย โดย ม.ล. คุ้มชุมสายและปฐมบทแห่งวิชาการท่องเที่ยวย โดย ม.ล. คุ้มชุมสายและอุทัยพันธ์ พรหมโยธี ให้รายละเอียดเกี่ยวกับประวัติการท่องเที่ยวยโดยสังเขปจากสมัยโบราณถึงปัจจุบันเช่นกัน

* รายละเอียดทางบรรณานุกรมของหนังสือที่แนะนำในหัวข้อนี้และหัวข้อต่อไป ไปรศกฐที่ภาคผนวก ก

ในกำนวนบรรณานุกรมหนังสือท่องเที่ยวซึ่งบรรณากรักและผู้สนใจจะใช้เป็นเครื่องมือในการเลือกหนังสือท่องเที่ยว นั้น ในต่างประเทศมีจัดพิมพ์ออกมามากมายเล่มควยกัน เช่น

A Reference Guide to the Literature of Travel including Voyages, Geographical Descriptions Adventures, Shipwrecks and Expeditions โดยเอ็ดเวิร์ด ก๊อดฟรีย์ คอกซ์ (Edward Godfrey Cox) หนังสือเล่มนี้มี 3 เล่มจบ เล่มแรกคือ The Old World เล่มสองคือ The New World และเล่มสุดท้ายคือ Great Britain รวบรวมรายชื่อหนังสือท่องเที่ยวฉบับแรกจนถึง ค.ศ. 1800 บางรายการมีบรรณนิทัศน์ที่ให้ความรู้เกี่ยวกับผู้เขียนและหนังสือ ในเล่ม 3 มีบทที่รวบรวมรายการแผนที่ แผนที่ หนังสืออ้างอิงทั่วไป และบรรณานุกรม

The Travel Books : Guide to the Travel Guides โดย จอน โอ. ไฮเซ (Jon O. Heise) ผู้รวบรวมหนังสือเล่มนี้ได้ประเมินคุณค่าคู่มือนำเที่ยวทุกประเภทกว่า 700 รายการ หนังสือทั้งหมดถูกจัดเรียงตามประเภท (ได้แก่ Comprehensive guides, Shopping guide, Walking tour books เป็นต้น ซึ่งอยู่ภายใต้ชื่อทวีป (ได้แก่ ออฟริกา เอเชีย ออสเตรเลีย และแปซิฟิก ยุโรป ลาตินอเมริกาและแคริบเบียน อเมริกาเหนือ) และภายในทวีปหนึ่ง ๆ ก็เรียงลำดับตามประเทศ

นอกจากบรรณานุกรมหนังสือท่องเที่ยวโดยเฉพาะแล้ว ผู้ที่ทำการค้นรายชื่อหนังสือท่องเที่ยวภาษาต่างประเทศ ยังอาจค้นได้จากหนังสือบรรณานุกรมที่ให้อธิบายหนังสือโดยทั่ว ๆ ไปควย เช่น

British National Bibliography (รายสัปดาห์) เป็นบรรณานุกรมแห่งชาติของสหราชอาณาจักร จัดพิมพ์โดยแผนกบริการทางบรรณานุกรมของหอสมุดบริติช รวบรวมเฉพาะรายชื่อหนังสือที่พิมพ์ในสหราชอาณาจักรที่หอสมุดบริติช ได้รับความกฎหมายลิขสิทธิ์ ไปรวมวารสาร (ยกเว้นวารสารที่เพิ่งออกเผยแพร่เป็นครั้งแรกหรือเปลี่ยนชื่อใหม่) โน้ตคนตรี แผนที่ สิ่งพิมพ์รัฐบาล หรือนวนิยายราคาถูก จัดเรียงตามลำดับเลขหมู่ระบบทศนิยมของดิวอี้ มีฉบับรวบรวมรายเดือน ราย 4 เดือน และรายปี

Books in Print (ราย 6 เดือน) เป็นครรชนี้ผู้แต่งและครรชนี้ชื่อเรื่องของ Publisher's Trade List Annual (ซึ่งรวบรวมรายชื่อสำนักพิมพ์ใน

สหรัฐอเมริกา พร้อมควยรายชื่อสิ่งพิมพ์ที่จัดพิมพ์) ให้รายชื่อหนังสือใหม่ที่จัดพิมพ์โดยสำนักพิมพ์สหรัฐอเมริกาแต่ละปี โดยไม่รวมสิ่งพิมพ์รัฐบาล หนังสืออ้างอิง หนังสือที่พิมพ์แจกฟรี หรือหนังสือที่พิมพ์จำนวนน้อย ถ้าต้องการค้นหนังสือชุดนี้ตามหัวเรื่องสามารถค้นได้จาก

Subject Guide to Books in Print

The Readers' Adviser (เดิมมีชื่อว่า Bookman's Manual) เป็นบรรณานุกรมเลือกสรรของหนังสือทุกสาขาวิชา พร้อมทั้งแนะนำนักเขียนคน ๆ รวมทั้งผลงานที่โคประพันธ์ขึ้น ตลอดจนผลงานอื่น ๆ ที่เกี่ยวข้องกับนักเขียนคนนั้นด้วย ครั้งที่พิมพ์ล่าสุดของหนังสือเล่มนี้คือ ครั้งที่ 16 จัดพิมพ์ในปี ค.ศ. 1986 มีควยกันทั้งสิ้น 3 เล่ม ผู้สนใจที่ต้องการควยรายชื่อหนังสือท่องเที่ยวสามารถค้นได้จากเล่ม 3

ส่วนในภาษาไทย เนื่องจากบรรณานุกรมของหนังสือท่องเที่ยว โดยเฉพาะยังไม่มีการจัดพิมพ์ขึ้นมา ผู้ที่ต้องการควยรายชื่อหนังสือท่องเที่ยวอาจควยได้จากรายชื่อหนังสือใหม่ของสำนักพิมพ์ต่าง ๆ ที่พิมพ์เผยแพร่ประจำปี และบัตรรายการของห้องสมุดต่าง ๆ

2. หนังสือแผนที่และคู่มือนำเที่ยว (Atlases, guidebooks and handbooks for travellers) หนังสือประเภทนี้ เน้นหนักในแง่ความถูกต้องของข้อมูล ความสะดวกในการควยควยและความทันสมัย ในขณะที่แผนที่และคู่มือนำเที่ยวเก่า ๆ ที่โคมาตราฐานยังคงมีประโยชน์ในแง่เป็นแหล่งอ้างอิง แต่สำหรับการใช้ประโยชน์ทางการท่องเที่ยวแล้ว หนังสือประเภทนี้ค่อนข้างทันสมัย ในปัจจุบันได้มีการจัดพิมพ์คู่มือนำเที่ยวออกมาเป็นจำนวนมาก จอน โอ. ไฮเซ (Jon O. Heise) ผู้จัดทำหนังสือ The Travel Book : Guide to the Travel Guides ได้จัดแบ่งคู่มือนำเที่ยวออกเป็นประเภทใหญ่ ๆ 3 ประเภทคือ (Heise 1981: IX)

2.1 คู่มือนำเที่ยวที่ให้บริการที่พักและร้านอาหาร (Accommodation and restaurant guides) คู่มือนำเที่ยวประเภทนี้ จะรวบรวมรายละเอียดเกี่ยวกับที่ตั้งของที่พักและร้านอาหาร ค่าบริการ บริการที่จัดสำหรับนักท่องเที่ยว เวลาทำการ หมายเลขโทรศัพท์ และข้อมูลที่สำคัญอื่น ๆ ตัวอย่างของคู่มือนำเที่ยวประเภทนี้ ได้แก่

Mobil Travel Guides เป็นหนังสือชุดที่ให้รายชื่อที่พักและ
ภัตตาคารซึ่งเลือกสรรแล้วในภูมิภาคต่าง ๆ ของสหรัฐอเมริกา แต่ละรายการจะให้
จำนวนดาว (Star system) เพื่อประเมินคุณภาพของบริการ และแต่ละเล่มจะให้
แผนที่ทางหลวงตลอดจนแนะนำแต่ละรัฐอย่างย่อ ๆ หนังสือชุดนี้มีการปรับปรุงทุกปีจัดเป็น
คู่มือแนะนำที่พักที่ดีที่สุดสำหรับสหรัฐอเมริกา (Otness 1980: 19)

ท่องเที่ยวไทยไปกับเซลล์ - ให้รายชื่อ ที่พัก และหมายเลข
โทรศัพท์ของที่พัก ร้านอาหาร และบริการขอมารถยนต์ในจังหวัดต่าง ๆ ทั่วประเทศไทย
มีการให้จำนวนดาวประเมินคุณภาพเฉพาะที่พัก

2.2 คู่มือนำเที่ยวแบบพิเศษ (Specialty guide) คู่มือนำเที่ยว
ประเภทนี้จัดทำขึ้นเพื่อตอบสนองความต้องการของนักท่องเที่ยวเฉพาะกลุ่ม อาทิ
ผู้หญิง คนพิการ ผู้ท่องเที่ยวตามลำพัง หรือครอบครัวรูปแบบการท่องเที่ยวแบบใดแบบ
หนึ่งโดยเฉพาะ เช่น การท่องเที่ยวโดยไม่ใช้ยานพาหนะ การท่องเที่ยวทางรถไฟหรือ
ทางเรือ นอกจากนี้ ยังหมายรวมถึง คู่มือแนะนำแหล่งซื้อของ คู่มือเทศกาลดนตรี ฯลฯ
อีกด้วย ตัวอย่างเช่น

A Survival Manual for the Independent Woman

Traveler จัดทำขึ้นสำหรับสตรีที่ไปท่องเที่ยวต่างประเทศเพื่อความสนุกสนาน ให้คำแนะนำ
เกี่ยวกับตารางแผนการท่องเที่ยว การเลือกเอเยนซ์ท่องเที่ยว และวิธีการท่องเที่ยว
ที่ปลอดภัย ฯลฯ นอกจากนี้ ยังมีภาคผนวกให้รายละเอียดต่าง ๆ อาทิ สิ่งจำเป็นในการ
ท่องเที่ยวที่ไม่มีผู้ค้ำจนถึง อภิธานศัพท์ท่องเที่ยว ฯลฯ เป็นต้น

เที่ยวไป กินไป โดย พลโทโสภาส โภธิแพทย์ ซึ่งเป็นรองแม่ทัพ
ภาคที่ 4 และเขียนหนังสือเป็นอาชีพรองจากราชการ หนังสือเล่มนี้เขียนขึ้นจาก
ประสบการณ์ มีจุดมุ่งหมายที่จะให้เป็นคู่มือนำเที่ยวรับปีการท่องเที่ยวไทย 2530 ในเล่ม
ได้แนะนำร้านอาหารที่น่าแวะรับประทานในจังหวัดต่าง ๆ อาทิ เชียงใหม่ ลพบุรี ทัศนยา
ภูเก็ท ตลอดจนเส้นทางคมนาคมและสถานที่น่าสนใจ โดยใช้ภาษาที่เรียบง่ายเป็นกันเอง
กับผู้อ่าน มีการสอดแทรกอารมณ์ขัน ข้อคิดเห็นและเกร็ดความรู้ในเรื่องต่าง ๆ เหมาะ
สำหรับผู้ที่ยินยมเดินทาง ไปชิมอาหารอร่อย ๆ ยังกี่ต่าง ๆ

2.3 คู่มือนำเที่ยวที่ให้รายละเอียดกว้างขวาง (Comprehensive guides) หมายถึง คู่มือนำเที่ยวที่รวบรวมรายละเอียดที่จำเป็นทุกประเภทสำหรับนักท่องเที่ยวไว้ในเล่มเดียว อาทิ การแนะนำสถานที่นาชม ที่พัก ร้านอาหาร ตลอดจนข้อมูลพิเศษอื่น ๆ จัดทำขึ้นสำหรับนักท่องเที่ยวโดยทั่วไป มีใช้สำหรับนักท่องเที่ยวกลุ่มใดกลุ่มหนึ่งโดยเฉพาะ ตัวอย่างของคู่มือนำเที่ยวประเภทนี้ ได้แก่

Blue Guides หนังสือชุดนี้ค่าเป็นตามแนวทางของหนังสือที่คาร์ล เบเค็กเกอร์ (Karl Baedeker) ชาวเยอรมัน ผู้มีชื่อเสียงในการจัดทำคู่มือนำเที่ยว จัดพิมพ์ และยังคงไว้ซึ่งความละเอียดลึกซึ้ง ถูกต้อง ชัดเจน ตลอดจนใช้แผนที่ที่ประกอบเรื่องมากมายเช่นเดียวกับของ เบเค็กเกอร์ ผู้ริเริ่มจัดทำหนังสือชุดนี้คือ เจมส์ เมอร์เฮด (James Muirhead) ซึ่งริเริ่มทำหน้าที่เป็นบรรณาธิการให้แก่คู่มือนำเที่ยวของ เบเค็กเกอร์ ฉบับพิมพ์เป็นภาษาอังกฤษ ต่อมาเมื่อมีกระแสการต่อต้านเยอรมัน เนื่องจากสงครามโลกครั้งที่ 1 เขาได้หันมาจัดพิมพ์คู่มือนำเที่ยวภาษาอังกฤษขึ้นเอง โดยให้ชื่อว่า Blue Guides เพื่อให้แตกต่างจากคู่มือนำเที่ยวเบเค็กเกอร์ที่เป็นสีแดง หนังสือชุดนี้มีเนื้อหาเน้นหนักที่ยุโรปและเกาะในทะเลเมดิเตอร์เรเนียน ตัวอย่างของหนังสือในชุดนี้ ได้แก่ Scotland Northern Italy และ Moscow and Lenigrad เหมาะสำหรับการท่องเที่ยวชมสถานที่ท่องเที่ยวยุโรปซึ่งให้ข้อมูลต่าง ๆ โดยสรุปแต่ได้ใจความและกว้างขวาง (Otness 1980: 15)

สำหรับประเทศไทย คู่มือนำเที่ยวที่จัดพิมพ์ขึ้นส่วนใหญ่จะจัดอยู่ในประเภทนี้ ตัวอย่างเช่น หนังสือที่บริษัท ที. เอ็ม. พับลิชชิ่ง จัดพิมพ์ อันได้แก่ รวมภาคเหนือ รวมภาคอีสาน รวมภาคกลาง และ รวมภาคใต้ ซึ่งเป็นหนังสือท่องเที่ยวภาคต่าง ๆ ที่ให้รายละเอียดที่ควรรู้อย่างกว้างขวาง และจัดพิมพ์ในขนาดที่เหมาะสมแก่การพกพา นอกจากนี้แล้ว ยังมีคู่มือนำเที่ยวที่การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทยจัดพิมพ์เป็นหนังสือพิเศษสนับสนุนปีการท่องเที่ยวไทย 2523 ค่าย ได้แก่ เที่ยวเมืองไทย ภาคเหนือ เที่ยวเมืองไทย ภาคอีสาน เที่ยวเมืองไทย ภาคกลาง-ตะวันออก เที่ยวเมืองไทย ภาคกลาง-ภาคตะวันตก และ เที่ยวเมืองไทย ภาคใต้ ซึ่งให้ความรู้เกี่ยวกับสภาพภูมิศาสตร์ ประวัติศาสตร์ สถานที่น่าเที่ยว การเดินทาง โรงแรมที่พักและร้านอาหารอย่างย่อ ๆ จัดพิมพ์ด้วยกระดาษอย่างดี มีภาพชุดงดงาม และมีดัชนีชื่อสถานที่ท่องเที่ยวอยู่ท้ายเล่ม ซึ่งเป็นประโยชน์อย่างมากสำหรับการค้นคว้าอ้างอิง

3. หนังสือที่ไทรายละเอียดเกี่ยวกับประเทศต่าง ๆ (Description of Countries) หนังสือประเภทนี้มีได้เป็นบันทึกการเดินทางหรือบันทึกประสบการณ์ส่วนบุคคลโดยเฉพาะ และมีได้จัดทำขึ้นเพื่อเป็นคู่มือนำเที่ยวโดยตรง แต่ให้ข้อมูลเกี่ยวกับ ภูมิศาสตร์ ประวัติศาสตร์ การปกครอง เศรษฐกิจ สังคม ศิลปวัฒนธรรม ตลอดจนสถานที่สำคัญและสถานที่ท่องเที่ยว ตัวอย่างเช่น หนังสือชุด Inside... ของจอห์น กุนเธอร์ (John Gunther) เช่น Inside U.S.A. Inside Africa Inside South America และ Inside Australia เป็นต้น ในการเขียนหนังสือเหล่านี้ กุนเธอร์ จะเดินทางไปยังประเทศนั้น ๆ ด้วยตัวเอง และศึกษาข้อมูลต่าง ๆ อย่างละเอียดถี่ถ้วน ดังเช่น เมื่อเขียนเรื่อง Inside U.S.A. กุนเธอร์ ได้เดินทางไปเยือนรัฐต่าง ๆ ในอเมริกา 48 รัฐ นานถึง 13 เดือน และก่อนเดินทางเขาได้ส่งจดหมาย ไปสอบถาม ข้อมูลต่าง ๆ จากผู้ครองรัฐ หรือในเรื่อง Inside Africa เขาใช้เวลาเดินทางนานถึง 10 เดือน เพื่อเยี่ยมประเทศต่าง ๆ กว่า 30 ประเทศ สัมภาษณ์บุคคลต่าง ๆ 1,503 คน และใช้เวลาเขียนอีก 2 ปี จากความพยายามดังกล่าวทำให้หนังสือของ กุนเธอร์ประสบความสำเร็จอย่างงดงาม ได้รับการแปลเป็นภาษาต่าง ๆ กว่า 20 ภาษา (ประทีป เหมือนนิธ 2523: 101)

หนังสือท่องเที่ยวภาษาไทยที่ไทรายละเอียดเกี่ยวกับประเทศต่าง ๆ ตัวอย่างเช่น 73 จังหวัด เล่ม 1 โดย สมชาย พุ่มสอาด สมพงษ์ เกรียงไกรเพชร และ กมล วิจิตรศาสตร์ เล่ม 2 และ เล่ม 3 โดย สมชาย พุ่มสอาด และ ประเสริฐ สีวานันท์ หนังสือชุดนี้เป็นหนังสือปกแข็งขนาดใหญ่ เริ่มจัดพิมพ์เมื่อ พ.ศ. 2526 ตามโครงการสำนักพิมพ์จะจัดพิมพ์ออกมาจนครบ 4 เล่ม แต่ในปัจจุบัน (พ.ศ. 2530) เพิ่งจัดพิมพ์ออกมาได้ 3 เล่ม รวบรวมความรู้เกี่ยวกับประวัติจังหวัดและอำเภอ การปกครอง สภาพภูมิศาสตร์ เศรษฐกิจ สถานที่ท่องเที่ยวและสถานที่สำคัญ ประวัตินุคคลสำคัญ ตลอดจนประเพณีของจังหวัดต่าง ๆ โดยละเอียด นับเป็นแหล่งค้นคว้าอ้างอิงที่ดี แต่ก็มีข้อบกพร่องประการหนึ่งคือ ขาดระบบในการจัดเรียง กล่าวคือ ไม่มีการจัดแบ่งจังหวัดต่าง ๆ ตามภาคหรือตามลำดับอักษร ในเล่มหนึ่ง ๆ อาจให้ไ้ทั้งจังหวัดในภาคเหนือหรือภาคใต้ จึงทำให้ลำบากในการค้นคว้า ผู้จัดพิมพ์จึงควรจัดทำกรรณนีชื่อจังหวัดออกมาเมื่อจัดพิมพ์ครบ 4 เล่มแล้ว เพื่อช่วยให้สะดวกแก่การค้นคว้ามายิ่งขึ้น

ส่วนหนังสือที่ไทรายละเอียดเกี่ยวกับจังหวัดต่าง ๆ ซึ่งอาจจัดเข้าอยู่ในประเภทนั้นนั้น ส่วนใหญ่แล้วจังหวัดต่าง ๆ จะเป็นผู้จัดทำ เช่น จังหวัดพระนครศรีอยุธยา รวมเรื่องเมืองสกุล และ สุราษฎร์ธานี หนังสือเหล่านี้มักให้อรรถาธิบายคลึงกัน อาทิเช่น ภูมิศาสตร์ ประวัติศาสตร์ ขนบธรรมเนียมประเพณี วัฒนธรรม และสถานที่ท่องเที่ยว เป็นต้น ตัวอย่างของหนังสือที่ไทรายละเอียดเกี่ยวกับจังหวัดต่าง ๆ ที่จัดพิมพ์ออกมาแล้ว เช่น ประวัติมหาดไทยส่วนภูมิภาคจังหวัดตาก ประวัติมหาดไทยส่วนภูมิภาคจังหวัดเพชรบูรณ์ ประวัติมหาดไทยส่วนภูมิภาคจังหวัดมุกดาหาร ประวัติมหาดไทยส่วนภูมิภาคจังหวัดพิจิตร หนังสือชุดนี้จัดทำตามนโยบายของกระทรวงมหาดไทยที่จะให้ทุกจังหวัดมีแหล่งข้อมูลเพื่อการศึกษา ค้นคว้า ที่เป็นแนวเดียวกัน ในเล่มให้สาระเกี่ยวกับ ภูมิศาสตร์ ประวัติจังหวัดและเขตต่าง ๆ ภูมิรัฐศาสตร์ การปกครอง สภาพเศรษฐกิจ สังคม สถานที่สำคัญและสถานที่ท่องเที่ยว ประวัติบุคคลสำคัญ ตลอดจนทำเนียบนามข้าราชการตำแหน่งสำคัญ ๆ ภายในจังหวัด นับเป็นแหล่งความรู้ที่กว้างขวาง แต่อย่างไรก็ตาม ควรมีการปรับปรุงเมื่อเวลาผ่านไประยะหนึ่ง ทั้งนี้ เพราะข้อมูลสถิติต่าง ๆ โดยเฉพาะที่เกี่ยวข้องกับสภาพเศรษฐกิจหรือสภาพสังคม มักล้าสมัยไ้รวดเร็ว

4. หนังสือเป็นเรื่องเล่า หรือการถ่ายทอดประสบการณ์ตลอดจนการสังเกตของผู้เขียน (Narrative or descriptive rendering of personal observation and experience) เป็นประเภทที่ผู้อ่านคุ้นเคยมากที่สุดหมายรวมถึงวรรณกรรมท่องเที่ยวใหม่ ๆ ที่ใช้และไ้มากรฐาน ตลอดจนจนถึงวรรณกรรมท่องเที่ยวเก่า ๆ ที่จัดว่าเป็นหนังสือคลาสสิก ขอบเขตของหนังสือประเภทนี้กว้างขวางมีทั้งบันทึกของนักผจญภัยทางทะเล วรรณกรรมของศิลปินทางภาษา (Literary artist) และข้อคิดของนักปรัชญาผู้เดินทางท่องเที่ยว หนังสือท่องเที่ยวในกลุ่มนี้ที่เป็นวรรณกรรมชั้นเลิศมักจะแสดงให้เห็นถึงบุคลิกภาพของผู้เขียน รวมทั้งสะท้อนหรือนำเสนอประสบการณ์ของมนุษย์ เช่น

The Travels of Marco Polo เป็นบันทึกการเดินทางจากเวนิสไปยังประเทศจีนของมาร์โคโพลี พ่อค้าและนักผจญภัยชาวเวนิสในคริสต์ศตวรรษที่ 13 และพระราชนิพนธ์เรื่อง ไกลบ้าน ในพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ซึ่งเป็นพระราชหัตถเลขา รวม 43 ฉบับ ที่พระราชทานมายังสมเด็จพระเจ้าลูกเธอ เจ้าฟ้า

นิทานภาค ทรงแทงดาถึงสิ่งที่ได้ทรงพบเห็นในต่างประเทศ ได้แก่ ถิ่นฐานบ้านเมือง
ตลอดจนขนบธรรมเนียมต่าง ๆ โดยใช้ภาษาที่เรียบง่าย กระจ่างซัก รวมทั้งทรงสอดแทรก
พระราชดำริวิจารณ์และเรื่องสนุกขบขัน จึงทำให้อ่านได้โดยไม่รู้สึกลำเอียง

ในสมัยปัจจุบัน หนังสือท่องเที่ยวประเภทนี้มีผู้จัดพิมพ์ออกมามาก แต่ส่วนใหญ่
จะเป็นสารคดีท่องเที่ยวต่างประเทศ ซึ่งหลายเล่มได้รับรางวัลดีเด่นและรางวัลชมเชย
จากคณะกรรมการพัฒนาหนังสือ ในงานศิลปกรรมแห่งชาติประจำปีต่าง ๆ เช่น
แผ่นดินคะริเนีย โดยอมราวดีและสุภัทร สวัสดิรักษ์ (รางวัลดีเด่นประจำปี พ.ศ. 2518)
ศศิวิมลท่องเที่ยว โดย ศศิวิมล (รางวัลชมเชย ประจำปี พ.ศ. 2520) เที่ยวเมืองจีน
โดย โกวิท ตั้งตรงจิตร (รางวัลดีเด่น ประจำปี พ.ศ. 2525) และ มองพม่า แลลาว
ฆ่าเมืองจีน โดย ชจักษ์ บุรุษพิณ (รางวัลดีเด่น ประจำปี พ.ศ. 2528) เป็นคน
ส่วนสารคดีท่องเที่ยวเมืองไทยนั้น ส่วนใหญ่จะเป็นผลงานของ ปราโมทย์ ทัศนาศูวรรณ
นักเขียนสารคดีท่องเที่ยวมืออาชีพ ตัวอย่างเช่น

แผ่นดินไทยสองข้างรางเหล็ก (พ.ศ. 2509) เป็นสารคดีท่องเที่ยว
จังหวัดและสถานที่ต่าง ๆ รวม 15 เรื่อง อาทิ จังหวัดสงขลา นุรีรัมย์ เชียงใหม่ พระธาตุ
หริภุญไชย ทางรถไฟสายมรณะ ฯลฯ ให้ความรู้เกี่ยวกับประวัติเมือง ประวัติสถานที่ การ
เดินทางโดยรถไฟ ภูมิประเทศ สินค้าพื้นเมือง ตลอดจนขนบธรรมเนียมและการดำรงชีวิต

สี่จังหวัดภาคใต้ (พ.ศ. 2517) เป็นสารคดีท่องเที่ยวจังหวัดปัตตานี
ยะลา นราธิวาส และสตูล

ทะเลไทย (พ.ศ. 2520) พรรณนาการเดินทางทางเรือไปเที่ยวชมเกาะ
ต่าง ๆ ในอ่างไทย อาทิ เกาะเต่า เกาะพะงัน เกาะสมุย เกาะแรก เกาะกูด

รักเมืองไทย เที่ยวเมืองไทย (ม.ป.ป.) เป็นสารคดีชุด "รักเมืองไทย"
ที่เคยตีพิมพ์ในนิตยสารสกุลไทย นำเที่ยวจังหวัด นครนายก ทราศ แม่ฮ่องสอน ขอนแก่น
ภูเก็ต ฯลฯ เป็นต้น

4. ความเป็นมาของหนังสือท่องเที่ยว

1. หนังสือที่เป็นเรื่องเล่าหรือการถ่ายทอดประสบการณ์ ตลอดจนการสังเกตของผู้เขียน

เมื่อกว่าแสนปีมาแล้ว มนุษย์ดำเนินชีวิตโดยการร่อนเร่เดินทาง ไปตามที่มีอาหารอุดมสมบูรณ์และปลอดภัยจากศัตรู คอมาก็เริ่มตั้งหลักแหล่งอยู่กันเป็นสังคม ถึงประมาณ 4000 ปี ก่อนคริสตกาล เป็นต้นมา ก็มีการสร้างบ้านแปลงเมืองขึ้นเป็นอาณาจักรต่าง ๆ อาทิเช่น อาณาจักรอียิปต์โบราณ อาณาจักรบาบิโลเนีย ฯลฯ อาณาจักรเหล่านี้ต่างรบพุ่งชิงชิงความเป็นใหญ่กัน การเดินทางในขณะนี้จึงเป็นการเดินทาง ไปทำสงครามแย่งชิงดินแดน พลเมืองและทรัพย์สินของอาณาจักรอื่น ๆ นอกจากสงครามแล้วทะเลก็เป็นอีกสิ่งหนึ่งที่ท้าทายให้มนุษย์เดินทางออกไปสำรวจ โดยเฉพาะมนุษย์ที่เป็นพลเมืองของอาณาจักรที่ตั้งอยู่รอบ ๆ ทะเลเมดิเตอร์เรเนียน และโดยเฉพาะอย่างยิ่งชนชาติกรีกโบราณ ผู้เขียนเรื่อง เกี่ยวกับการเดินทาง ในลักษณะของการท่องเที่ยวคนแรกเป็นนักปราชญ์กรีกชื่อ โฮเมอร์ ซึ่งมีชีวิตอยู่เมื่อประมาณ 850 ปี ก่อนคริสตกาล บทประพันธ์ของเขาเป็นมหากาพย์ (epic) มีชื่อว่า โอดิสซีย์ (Odyssey) ซึ่งถ้าแปลเป็นภาษาอังกฤษมีชื่อว่า ยูลิสซีส (Ulysses) โอดิสซีย์เป็นมหากาพย์ชิ้นเอกของวรรณกรรมตะวันตก และเป็นขุมคลังแห่งนิยายพื้นบ้านและเทวนิยายของหลายชาติ (อุทัย สินธุสาร ม.ป.ป.: 44) ในตอน ๆ หนึ่ง โฮเมอร์ได้เล่าถึงการเดินทางท่องเที่ยวผจญภัยไปในทะเล ระหว่างเมืองทรอยกับเมืองอิซระกะของโอดิสซุส ตัวเอกในเรื่อง ซึ่ง ม.ล.ทัญ ชุมสาย ได้ให้ข้อสันนิษฐานว่า "จะเป็นเรื่องที่โฮเมอร์คิดก่อเติมขึ้นจากการที่เขาได้เดินทางจริง ๆ หรือจินตนาการขึ้น โดยมีได้เดินทางไปไหน ๆ เลยก็ได้ แต่เข้าใจว่า โฮเมอร์คงจะเดินทางจริงระหว่างทรอยกับอิซระกะมากกว่ามหากาพย์ของโฮเมอร์เป็นเอกสารฉบับแรกที่แสดงความปรารถนาในการอยากเดินทางท่องเที่ยวของคนอย่างซัดจัง และอาจเป็นเอกสารที่ส่งเสริมให้มีการท่องเที่ยวขึ้นในสมัยนั้นและส่งเสริมบทประพันธ์บันทึกการเดินทางท่องเที่ยวที่ปัจจุบันเรียกว่า travelogue ขึ้นด้วย" (ม.ล.ทัญ ชุมสาย และ ญิบตัน พรหมโยธี 2527: 11-12) หลังจากนั้นอีก 800 ปีต่อมา นักปราชญ์โรมันชื่อ เวอร์จิล (Virgil) ก็ได้ประพันธ์มหากาพย์เลียนแบบเรื่องโอดิสซีย์ โดยให้มีชื่อว่า เอเนียด (Aeneid) มีเนื้อหาเกี่ยวกับการผจญภัยในระหว่างการเดินทางเช่นกัน

ถึงสมัยกลาง (The Middle Ages) คือในช่วง ค.ศ. 500-1500
 ในช่วงนี้ ยุโรปเข้าสู่ยุคที่เรียกว่า ยุคมืด (The Dark Ages) แทบทุกประเทศล้วน
 อยู่กับการรบกวนทำสงคราม และเป็นยุคที่ประชาชนมีความศรัทธาในคริสตศาสนาอย่างแรง
 กลา วรรณกรรมการท่องเที่ยวในวรรณคดีอังกฤษปรากฏขึ้นเป็นครั้งแรกในสมัยนี้ นั่นคือ
 เรื่อง "Itinerary Through Wales" โดยจิราลด์ส แคมเบรนซิส (Giraldus
 Cambrensis หรือ Gerald of Wales, 1146-1220) ซึ่งเป็นนักปราชญ์ นักภูมิศาสตร์
 และนักประวัติศาสตร์ชาวเวลส์ ที่ได้เดินทางร่วมกับอาร์คบิชอป บาลด์วิน (Archbishop
 Baldwin) เพื่อเผยแพร่ศาสนา บันทึกการเดินทางของเขาฉบับนี้ เขียนขึ้นเป็นภาษา
 ละติน มีเนื้อหาไม่เฉพาะเกี่ยวกับการเผยแพร่ศาสนา แต่ยังพรรณาลักษณะต่าง ๆ ของ
 ประเทศควย (Courtney, ed. 1969: 782)

ส่วนในโลกซีกตะวันออก ช่วงสมัยโบราณค่อกับยุคกลาง ตรงกับยุคที่พระ
 ภิกษุชาวจีนนิยมเดินทาง ไปอินเดียเพื่ออัญเชิญพระคัมภีร์ทางพระพุทธศาสนา พระภิกษุเหล่านี้
 ได้เขียนบันทึกการเดินทางขึ้น และสมัยต่อมาได้รับการแปลเป็นภาษาอังกฤษ ดังตัวอย่างเช่น
 หลวงจีนฟาเหียน (Fa-hsien) ภิกษุซึ่งจาริกไปอินเดียในช่วง ค.ศ. 399-414
 เขียนบันทึกชื่อว่า Fo Kuo Chi (Record of Buddhist Kingdom) ซึ่งนอกจากจะ
 เป็นบันทึกการเดินทางแล้ว ยังมีความสำคัญในแง่ประวัติศาสตร์ด้วย ทั้งนี้ เพราะให้ความรู้
 เกี่ยวกับประวัติศาสตร์พระพุทธศาสนาในอินเดียในช่วงแรก ๆ ซึ่งไม่สามารถหาพบได้ใน
 ที่อื่น (Fa-hsien 1974: 143) หลังจากนั้น ก็มีพระภิกษุชาวจีนเดินทางไปอินเดียและ
 เขียนบันทึกการเดินทางขึ้นอีกหลายรูป อาทิ ยี-จิง (Yi Jing) และ หวน-ซาง
 (Xuan Zang) ในศตวรรษที่ 7 บันทึกการเดินทางเหล่านี้ล้วนแล้วแต่เป็นเอกสารทาง
 ภูมิศาสตร์และประวัติศาสตร์ที่มีความสำคัญทั้งสิ้น (Brosse 1987 : 6)

ผู้เขียนบันทึกการเดินทางที่สำคัญที่สุดอีกคนหนึ่ง ในสมัยนี้ ได้แก่ มาร์โคโปลโล
 พ่อค้าและนักผจญภัยชาว เวนิช ในปี ค.ศ. 1271 มาร์โคโปลโลได้เดินทางออกจาก
 เวนิช พร้อมบิดาและลุง ผ่านเปอร์เซียและอัฟกานิสถานไปยังซิเบคและที่ราบสูงปามีร์
 หลังจากข้ามทะเลทรายโกบี ก็ได้ไปถึงวังของกุบไลข่านและพำนักอยู่ในประเทศจีนถึง
 20 ปี เมื่อกลับสู่เวนิช ได้แวะที่สุมาตรา ชาว อินเดีย และศรีลังกา (McIntosh
 tosh 1972 : 15) อย่างไรก็ตาม ประสบการณ์ทั้งหมดของเขามิได้เขียนเป็นเรื่อง
 เป็นราวขณะเดินทาง แต่เขียนขึ้นในขณะที่ถูกคุมขังอยู่ที่เมืองเจนัว โดยผู้บอกเล่าให้

นักโทษชื่อ รัสติเชลโล (Rustichello หรือ Rusticiano) เป็นผู้กบฏหนีคุก หนังสือเล่มนี้มีชื่อว่า Description of the World เมื่อแปลเป็นภาษาอังกฤษมีชื่อว่า The Travels of Marco Polo มีเนื้อหาพรรณนาถึงแผ่นดินส่วนใหญ่ที่นำอัครรรยของโลก ทั้งทะเลโพลาร์ไปจนจรคชวา และจากเกาะชานชิบาร์ไปถึงญี่ปุ่น (ปริษา ขอบุฑมา 2520: 156) หนังสือเล่มนี้ได้ถูกคัดลอกต่อ ๆ มา และเมื่อมีการประดิษฐ์เครื่องพิมพ์ในศตวรรษที่ 15 ก็ได้ถูกพิมพ์เผยแพร่ในหลาย ๆ ภาษา และเป็นแรงบันดาลใจให้นักสำรวจสมัยต่อมา ๆ มา เป็นจำนวนมาก รวมทั้งคริสโตเฟอร์ โคลัมบัส ผู้ค้นพบทวีปอเมริกาด้วย (Ford 1971: 573) ในปัจจุบันหนังสือเล่มนี้ได้รับการยกย่องให้เป็นหนึ่งในวรรณกรรมเกี่ยวกับการท่องเที่ยวที่ยิ่งใหญ่ที่สุด (Komroff 1974: 389)

ช่วงต่อจากยุคกลาง เป็นยุคฟื้นฟูศิลปวิทยาการ (Renaissance) อยู่ในช่วงระหว่างครึ่งหลังของศตวรรษที่ 15 ถึง ศตวรรษที่ 17 ในยุคนั้น ประเทศต่าง ๆ ในยุโรป ได้แก่ สเปน โปรตุเกส อังกฤษ และฝรั่งเศส ต่างก็ให้การสนับสนุนการสำรวจทางทะเล จึงมีนักสำรวจที่สำคัญ หลายคน อาทิ คริสโตเฟอร์ โคลัมบัส (Christopher Columbus ค.ศ. 1451-1506) จอห์น แคบ็อต (John Cabot ค.ศ. 1450-1498) วาสโก กากามา (Vasco da Gama ค.ศ. 1469-1524) เฟอร์ดินาน แม็กเจลแลน (Ferdinand Magellan ค.ศ. 1480-1521) และอเมริโก เวสปุซซี (Amerigo Vespucci ค.ศ. 1451-1512) เรื่องราวการค้นพบดินแดนใหม่ ๆ ของนักสำรวจเหล่านี้ เป็นหนังสือขายดีที่สุดประเภทหนึ่งในยุคนั้น และที่แพร่หลายมากที่สุดเล่มหนึ่ง มีชื่อว่า Cosmographiae Introductio จัดพิมพ์ในปีค.ศ. 1507 โดย มาร์ติน วาลด์ซีมิลเลอร์ (Martin Waldseemüller) ในเล่ม มีเรื่อง ๆ หนึ่งชื่อ Quattuor Navigationes กล่าวกันว่าเป็นจดหมายของเวสปุซซี เล่าถึงการเดินทางไปทวีปอเมริกาทั้ง 4 ครั้ง แต่ผู้รู้บางคนในสมัยปัจจุบันให้ความคิดเห็นว่ามีได้เป็นจดหมายที่เขียนโดยเวสปุซซี แต่เป็นจดหมายปลอมที่ส่วนหนึ่งมีที่มาจากจดหมายฉบับแท้จริงของเวสปุซซี และอีกส่วนหนึ่งแต่งขึ้นเอง แต่กระนั้น เรื่องราวการค้นพบดินแดนที่เป็นส่วนสำคัญซึ่งกล่าวถึงไว้ในจดหมายก็ถูกต้องตรงตามความเป็นจริง (Parry 1969: 47)

ในสมัยก่อนมายังมีการบันทึกการเดินทางของนักสำรวจที่สำคัญ ๆ อีกหลายคน อาทิ เจมส์ กุก (James Cook ค.ศ. 1728-1779) นักเดินเรือชาวอังกฤษผู้เป็นหนึ่งในนักสำรวจที่ยิ่งใหญ่ที่สุดในโลก กุกได้เดินเรือในมหาสมุทรแปซิฟิก 3 ครั้งและรอบโลกอีก 2 ครั้ง (Snow 1980: 807) และโคคนพบหมู่เกาะแซนด์วิช (ฮาวาย) ชายฝั่งตะวันออกของออสเตรเลีย (นิวเซาท์เวลส์) ตลอดจนข้อมูลทางภูมิศาสตร์ที่สำคัญอื่น ๆ บันทึกการเดินทางของกุกนั้น ส่วนหนึ่งเขียนขึ้นด้วยตนเอง และอีกส่วนหนึ่งเขียนโดยกัปตันเจมส์ คิง (James King) ภายหลังจากกุกถึงแก่กรรม (Courtney, ed. 1969: 799) นอกจากกุกแล้วก็ยังมี Louis-Antoine de Bougainville (ค.ศ. 1729-1781) ชาวฝรั่งเศสผู้ทำการสำรวจบริเวณแปซิฟิกใต้ในฐานะผู้นำของกองทัพเรือฝรั่งเศส กองทัพแรกที่เดินทางรอบโลก บันทึกการเดินทางของเขามีชื่อว่า Voyage autour du monde เมื่อแปลเป็นภาษาอังกฤษมีชื่อว่า A Voyage round the world หนังสือเล่มนี้ช่วยให้ความเชื่อในคุณค่าทางศีลธรรมของมนุษย์ที่มีอยู่ตามธรรมชาติ ซึ่งเป็นแนวคิดสำคัญของฝรั่งเศสในช่วงนั้นเผยแพร่ออกไป

นับแต่ศตวรรษที่ 19 เป็นต้นมา ได้มีนักเขียนหนังสือท่องเที่ยวที่มีชื่อเสียงหลายคน อาทิ อเล็กซานเดอร์ วิลเลียม คิงแลค (Alexander William Kinglake นักประวัติศาสตร์ชาวอังกฤษผู้เขียนเรื่อง Eothen ในปี ค.ศ. 1840 คิงแลค ได้เดินทางไปยังตะวันออกไกลและเขียนหนังสือเล่มนี้ขึ้น "Eothen" เป็นจุดหมายที่เขาเขียนถึงบ้านในขณะท่องเที่ยว มีจุดเด่นในแง่การบรรยายธรรมชาติได้ถูกต้องรวมทั้งในแง่คำประพันธ์อารมณ์ขัน และจินตนาการ (Kinglake, Alexander William 1975: 442) หนังสือ The Cambridge History of English Literature ได้จัดให้ผลงานเรื่องนี้เป็นหนังสือท่องเที่ยวภาษาอังกฤษที่ดีที่สุด (Clarke, ed. 1977: 883) และยังคงเป็นหนังสือท่องเที่ยวภาษาอังกฤษเล่มหนึ่งที่มีชื่อเสียงแพร่หลาย (Tuckwell 1964: 226)

2. คู่มือนำเที่ยว

คู่มือนำเที่ยวเป็นหนังสือท่องเที่ยวประเภทหนึ่งที่กำเนิดขึ้นตั้งแต่สมัยโบราณ โดยคู่มือนำเที่ยวที่เก่าแก่และมีค่าที่สุดเล่มหนึ่ง ได้แก่ Description of Greece เขียนโดย พอเซเนียส (Pausanias) นักภูมิศาสตร์และนักเดินทางชาวกรีก

ในคริสต์ศตวรรษ 2 หนังสือเล่มนี้เป็นหนังสือ 10 เล่มจบ ให้ความรู้เกี่ยวกับเมืองสำคัญ ๆ ในกรีก โดยเริ่มต้นจากเมือง Attica ในแต่ละเมืองจะให้ความรู้เกี่ยวกับประวัติศาสตร์ สภาพแวดล้อม การปฏิบัติทางศาสนา สภาพสังคม ตลอดจนตำนานและนิทานพื้นเมือง โดยเน้นเรื่องศิลปกรรมเป็นสำคัญ (Pausanias 1974: 809) ในสมัยต่อมาคือ สมัยกลาง มีคู่มือนำเที่ยวที่แนะนำสถานที่ศักดิ์สิทธิ์แก่นักจาริกแสวงบุญ ถึงสมัยฟื้นฟูศิลปวิทยาการซึ่งเป็นยุคที่ชายหนุ่มชาวอังกฤษศึกษาหาความรู้โดยการเดินทางไปยังภาคพื้นทวีป ก็มีคู่มือนำเที่ยวที่เขียนขึ้นเพื่อแนะนำเส้นทาง หนังสือเหล่านี้ไม่เพียงแต่ให้ข้อมูลเกี่ยวกับเส้นทางและที่พักเท่านั้น แต่ยังให้ความรู้เกี่ยวกับประวัติศาสตร์และวัฒนธรรมในดินแดนนั้น ๆ โดยสรุปค้วย (Otness 1980: 13)

ถึงต้นศตวรรษที่ 19 คู่มือนำเที่ยว ได้พัฒนาเปลี่ยนแปลงเพื่อตอบสนองนักท่องเที่ยวที่เพิ่มจำนวนมากขึ้น คู่มือนำเที่ยวในช่วงนี้มีลักษณะเป็นการรวบรวมข้อเสนอแนะในการท่องเที่ยวเมืองคน รวมทั้งข้อมูลทางประวัติศาสตร์ที่เป็นภูมิหลัง และคำอธิบายเกี่ยวกับสถานที่น่าเที่ยวต่าง ๆ ซึ่งมักจัดเรียงให้เหมาะแก่การท่องเที่ยวในสมัยนั้น นั่นคือเรียงลำดับตามเส้นทางรถไฟ จอห์น เมอเรย์ (John Murray) เป็นคนแรกที่ทำคู่มือนำเที่ยวภาษาอังกฤษ โดยจัดทำคู่มือนำเที่ยวชื่อ Hand-book for travellers in Holland, Belgium and Northern Germany, and on the Rhine from Holland to Switzerland ออกมาในปี ค.ศ. 1836 (Otness 1980: 13-14) แกนผู้ใดเชื่อว่ามิใช่เสียงในการจัดทำคู่มือนำเที่ยวมากที่สุด คือ คาร์ล เบเค็กเกอร์ (Karl Baedeker) ชาวเยอรมัน หนังสือที่เขาจัดพิมพ์ทั้งเป็นภาษาอังกฤษ ฝรั่งเศส และเยอรมัน มีเนื้อหาครอบคลุมทวีปยุโรป อาฟริกาเหนือ ตะวันออกกลาง บางประเทศในเอเชีย และอเมริกาเหนือ โดยหนังสือที่มีชื่อเสียงมากเล่มหนึ่งคือ Rhinereisebuch ซึ่งเบเค็กเกอร์ เป็นผู้เขียนเอง ในการเขียนหนังสือเล่มนี้ เบเค็กเกอร์ได้ลองเรือไปคามแม่น้ำไรน์หลายเที่ยว รวมทั้งได้ปรึกษาผู้เชี่ยวชาญหลายคนในสาขาประวัติศาสตร์ โบราณคดี ภูมิศาสตร์ และธรรมชาติวิทยา จึงทำให้หนังสือเล่มนี้เป็นหนังสือนิเทศเกี่ยวกับแม่น้ำไรน์ที่สมบูรณ์ และเป็นคู่มือนำเที่ยวที่สมบูรณ์แบบเล่มแรกในโลก (ม.ล. คุ้ย ชุมสาย 2529 : 21) เมื่อถึงต้นศตวรรษที่ 20 หนังสือคู่มือนำเที่ยว เบเค็กเกอร์ จัดทำก็ได้กลายเป็นคู่มือนำเที่ยวนานาชาติที่โคกเด่น

รวมทั้งเป็นแบบฉบับที่คู่มือน่าเที่ยวทุกเล่มในปัจจุบันยืมถือ หรือควรมียืมถือ (Otness 1980 : 14) นอกจากนั้น ยังเป็นที่นิยมกันอย่างแพร่หลาย จนกระทั่งชื่อ "Baedeker" เกือบจะกลายเป็นคำที่มีความหมายเกี่ยวกับ "คู่มือน่าเที่ยว" (Baedeker, Karl 1970 : 245)

5. กำเนิดและวิวัฒนาการของหนังสือท่องเที่ยวเมืองไทย

หนังสือไทยที่กล่าวถึงการท่องเที่ยวเริ่มมาตั้งแต่สมัยกรุงศรีอยุธยา ในรูปของนิราศ ซึ่งเป็นวรรณกรรมที่เกิดขึ้นระหว่างการเดินทาง (กาญจนา อัจฉรงค์ 2522 : 24) ความเป็นมาของนิราศนั้น สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาคำรงราชานุภาพ (อ้างถึงใน เอมอร ชิตตะโสภณ) ม.ป.ป. : 4) ทรงอธิบายว่า "หนังสือจำพวกที่เรียกว่านิราศ เป็นบทกลอนแต่ง เวลาไปทางไกล มูลเหตุที่จะเกิดหนังสือชนิดนี้ขึ้นสันนิษฐานว่า คงเป็นเพราะเวลาเดินทางที่มักต้องไปเรือหลาย ๆ วัน มีเวลาว่างมากได้แค้น ๆ นอน ๆ ไปจนเกิดเบื่อ ก็ต้องคิดหาอะไรทำแก้รำคาญ ผู้สันตักในทางวรรณคดีจึงแก้รำคาญโดยกระบวนคิดแต่งบทกลอน"

วิวัฒนาการของนิราศ แบ่งออกได้เป็น 3 ระยะ ในขั้นแรก นิราศเป็นเพียงบทประพันธ์แสดงความอาลัยรักที่ทวีความเข้มข้นเมื่อต้องพรากจากสตรีผู้เป็นที่รัก โดยมีบทพรรณนาธรรมชาติหรือสิ่งต่าง ๆ ที่โคพบเห็นระหว่างการเดินทาง เป็นสื่อในการถ่ายทอดอารมณ์โศกเศร้า ต่อมาความรู้สึกล้นเกินจากการแสดงอารมณ์ ความรู้สึกส่วนตัวไปใส่ใจในสิ่งอื่น ๆ นอกเหนือไปจากเรื่องของตน อาทิเช่น สภาพชีวิตของคนอื่น ๆ ที่ผ่านไปพบเป็นเช่นไร เหมือนหรือแตกต่างไปจากสังคมของคนอย่างไร และในขั้นสุดท้ายก็ก้าวต่อไปถึงขั้นที่มีการวิจารณ์สิ่งต่าง ๆ หรือการกระทำต่าง ๆ โดยการใช้ความรู้สึก หรือทัศนะของตนเป็นเครื่องตัดสิน (เอมอร ชิตตะโสภณ ม.ป.ป. : 4-5) นิราศในขั้นที่สองนี้เอง ที่มีลักษณะเป็นบันทึกการท่องเที่ยวโดยแท้จริง ในสมัยอยุธยา นิราศในลักษณะนี้มีอยู่ 2 เรื่องคือ นิราศนครสวรรค์ โดยพระศรีมโหสถ และ ภาพย่นหอโถงนิราศธารทองแดง โดยเจ้าฟ้าธรรมาธิเบศร์ พรรณนาถึงการเดินทางและสิ่งต่าง ๆ ที่พบเห็นมากกว่าที่จะคร่ำครวญถึงหญิงคนรัก ในสมัยธนบุรีตลอดเรื่อยมาจนถึงรัชกาลที่ 4 นิราศที่เป็นบันทึกการท่องเที่ยวในต่างประเทศ ได้แก่ นิราศพระยามหาอนุภาพไปเมืองจีน ในสมัยกรุงธนบุรี และ นิราศลอนดอน โดย หม่อมราโชทัย ในสมัยก่อนนิราศที่เป็นบันทึกการท่องเที่ยวโดยเฉพาะในประเทศไทย ก็มีการแต่งขึ้นเป็นบ้าง ดังตัวอย่างเช่น นิราศนราธิป โดยกรมหมื่นนราธิปประพันธ์พงศ์ ทรงนิพนธ์ใน พ.ศ. 2471 (สมัยรัชกาลที่ 7) โดยใช้พระนามแฝงว่า "ประเสริฐอักษร" เป็นต้น

หนังสือท่องเที่ยวเมืองไทยที่แต่งเป็นร้อยแก้ว เริ่มมีขึ้นในสมัยรัชกาลที่ 5 ผู้นำในการประพันธ์หนังสือประเภทนี้ได้แก่ พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว และเจ้านายบางพระองค์ โดยเฉพาะ พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าฯ นั้น โปรดการเสด็จประพาส นับแต่ขึ้นครองราชสมบัติ ได้เสด็จไปตามหัวเมืองต่าง ๆ ในพระราชอาณาเขต เพื่อทรงตรวจราชการปกครอง หรือเพื่อสำราญพระราชอิริยาบถแทบทุกปี และในการเสด็จนั้น พระองค์จะทรงพระราชนิพนธ์บันทึกการเดินทางซึ่งอาจแบ่งออกเป็น 2 ประเภท คือ

1. พระราชหัตถเลขาที่ทรงส่งมาถึงผู้รักษาพระนคร ทรงเล่าเรื่องราวและสิ่งต่าง ๆ ที่ได้ทอดพระเนตร อาทิ สภาพความเป็นอยู่ของราษฎร และพระราชกรณียกิจส่วนพระองค์โดยละเอียด พร้อมทั้งยังทรงสอดแทรกความรู้ พระราชวิจารณ์และพระบรมราชวินิจฉัยในสิ่งต่าง ๆ ตัวอย่างของพระราชนิพนธ์ประเภทนี้ อาทิ

พระราชหัตถเลขาในพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว เรื่องเสด็จประพาสแหลมมลายู ร.ศ. 108 109 117 120 พระราชหัตถเลขาที่พิมพ์ในเล่มนี้มีด้วยกันทั้งสิ้นรวม 13 ฉบับ มีลักษณะเป็นบันทึกประจำวัน ทรงเล่าประสบการณ์และสิ่งที่ได้ทอดพระเนตรในการเสด็จประพาสหัวเมืองในแหลมมลายู ซึ่งได้แก่ มณฑลชุมพร มณฑลนครศรีธรรมราช มณฑลปัตตานี (รวมเรียกว่า หัวเมืองปัตตานี) มณฑลภูเก็ต (เรียกว่าหัวเมืองฝ่ายทะเลตะวันตก หรือหัวเมืองฝ่ายตะวันตก หัวเมืองมลายูประเทศราช (ได้แก่ เมืองไทรบุรี กลันตัน ตรังกาฐ) ตลอดจนปิ่นังและสิงคโปร์ในช่วงปีต่าง ๆ

พระราชหัตถเลขาพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว เมื่อเสด็จประพาสมณฑลราชบุรีในปีระกา ร.ศ. 128 เป็นพระราชหัตถเลขาพระราชทานมายังพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว เมื่อยังดำรงพระยศเป็นมกุฎราชกุมารและทรงสำเร็จราชการรักษาพระนคร ประกอบด้วยพระราชหัตถเลขารวม 6 ฉบับ ทรงเล่าถึงการเสด็จประพาสเมืองราชบุรี นครปฐม กาญจนบุรี สมุทรสงคราม และเพชรบุรี

2. จดหมายเหตุระยะทาง เป็นบันทึกความทรงจำในพระราชกรณียกิจต่าง ๆ ที่ทรงปฏิบัติและเหตุการณ์ต่าง ๆ ที่ทรงประสบ ในแต่ละวัน มีใช้พระราชหัตถเลขาที่พระราชทานผู้หนึ่งผู้ใดโดยเฉพาะ (ทวีศักดิ์ ญาณประทีป ม.ป.ป.: 60) เช่น

พระราชนิพนธ์เสด็จประพาสไทรโยค ทรงพระราชนิพนธ์คราวเสด็จพระราช
 ราชดำเนินทางชลมารค ในปี จ.ศ. 1239 (พ.ศ. 2420) ซึ่งเป็นการเสด็จพระราช
 ดำเนินเป็นครั้งที่ 2 ทรงพระชนาถึงลักษณะบ้านเมือง ภูมิประเทศ ลมฟ้าอากาศ
 ประชาชนพลเมือง การประกอบอาชีพ และพันธุ์พืชพันธุ์สัตว์ประจำถิ่น และ

ระยะทางเสด็จพระราชดำเนินประพาสทางบก ทางเรือ รอบแหลม
 มลายู รัตนโกสินทร์ศก 109 ทรงพระราชนิพนธ์ในคราวเดียวกับพระราชหัตถเลขาเรื่อง
 เสด็จประพาสแหลมมลายู ใน ร.ศ. 109 เป็นบันทึกความทรงจำที่ทรงพระราชนิพนธ์
 ไว้ในสมุดเล่มเล็ก ๆ 6 เล่ม แต่ละเล่มเป็นลายพระราชหัตถ์ล้วน มีใช้หนังสือที่ทรง
 พระราชนิพนธ์ไว้ให้ผู้อื่นอ่าน จึงมีคำและนามบุคคลเป็นจำนวนมากที่ไม่อาจทราบได้แต่
 กระนั้นก็ช่วยให้ทราบถึงความเป็นอยู่ในเมืองที่เสด็จพระราชดำเนินไปถึง ภูมิประเทศ
 ตลอดจนเส้นทาง การเดินทาง ในสมัยนั้น

นอกจากบันทึกการเดินทาง ยังมีพระราชนิพนธ์ร้อยกรอง ซึ่งทรงไว้
 เนื่องในการเสด็จประพาสด้วย ได้แก่ กลอนโคกริมทราบ ทรงพระราชนิพนธ์ในนามของ
 ข้าราชการฝ่ายใน ขณะตามเสด็จประพาสหอกพระกรูณ ๓ วัดต่าง ๆ และในพระราช
 พิธีลอยพระประทีป ความเสด็จไทรโยค ทรงพระราชนิพนธ์ในนามข้าราชการฝ่ายใน
 เช่นกัน และ โคลงนิราศท้าวสุภักดีการภักดี ทรงพระราชนิพนธ์ในนามท้าวสุภักดีการภักดี
 (นาค) หัวหน้าห้องเครื่อง

เจ้านายอีกพระองค์หนึ่ง ซึ่งพระนิพนธ์หนังสือท่องเที่ยวไว้เป็นจำนวน
 มาก ได้แก่ สมเด็จฯ กรมพระยาดำรงราชานุภาพ พระองค์ทรงมีพระนิสัยโปรดการ
 ท่องเที่ยวมาตั้งแต่ทรงพระเยาว์ ทั้งนี้ เพราะได้ติดตามสมเด็จพระราชบิดาในการเสด็จ
 ประพาสที่ต่าง ๆ อยู่เสมอมา ตั้งแต่พระชันษา 5 ปี ต่อมาเมื่อทรงดำรงตำแหน่ง
 เสนาบดีกระทรวงมหาดไทย ก็ได้เสด็จไปตรวจราชการตามหัวเมืองต่าง ๆ หลายแห่ง
 ด้วยพระอุปนิสัยโปรดการศึกษาค้นคว้า และเผยแพร่ความรู้ให้ผู้อื่นทราบ จึงทรงพระ-
 นิพนธ์เรื่องท่องเที่ยวต่าง ๆ ขึ้น (หอสมุดแห่งชาติ กรมศิลปากร 2521: 47) ตัวอย่าง
 เช่น

เสด็จประพาสคืนในรัชกาลที่ 5 ทรงพระราชนิพนธ์เป็นจดหมายนายทรง
อาณาภถึงเพื่อนชื่อ ประคิษฐ์ รวม 8 ฉบับ เล่าเรื่องการเสด็จประพาสคืนครั้งแรกใน
ร.ศ. 123 (พ.ศ. 2447) ณ เมืองราชบุรี สมุทรสงคราม เพชรบุรี สุพรรณบุรี และ
อยุธยา

อธิบายระยะทางล่องลำน้ำพิงตั้งแต่เมืองเชียงใหม่ถึงปากน้ำโพ พระ
นิพนธ์เรื่องนี้จัดพิมพ์ครั้งแรกใน พ.ศ. 2470 โดยโรงพิมพ์โสภณพิพรรฒธนากร เพื่อถวาย
แก่เจ้านายที่เสด็จไปประพาสสมณทลพายัพในปีนั้น ทรงพระนิพนธ์เป็นบันทึกประจำวัน อธิบาย
ระยะทางที่ได้ทรงล่องเรือจากเมืองเชียงใหม่มาตามลำน้ำพิง ระหว่างวันที่ 11
กุมภาพันธ์ ถึง 8 มีนาคม พ.ศ. 2464 และสถานที่ที่ผ่านมากลางทาง โดยทรงยกจำนวน
สถานที่ ตลอดจนประเพณีขึ้นประกอบเรื่อง

นอกจากนี้ ยังมีพระนิพนธ์ของเจ้านายพระองค์อื่น ๆ อีก อาทิ สมเด็จ
เจ้าฟ้ากรมพระยาภาณุพันธุวงศ์วรเดช ทรงพระนิพนธ์เรื่อง

ชีวิทัศน์ เป็นทำนองรายงานการเสด็จตรวจราชการหัวเมืองปักษ์ใต้
รวม 13 เมือง ถวายแก่พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าฯ ในพ.ศ. 2427

เที่ยวน้ำตกเจาอนันท์ที่เกาะกูด* ทรงอธิบายถึงภูมิประเทศและทิวทัศน์
ของเกาะกูด และ

เที่ยวไพรโยค ทรงนิพนธ์ทำนองจดหมายเหตุ บันทึกเรื่องราวการ
เสด็จประพาสไพรโยคทางเรือ ในพ.ศ. 2464 ผู้นิพนธ์คือกษัตริย์ราชนิพนธ์เสด็จพระราช

* และ **

ทั้งสองเรื่องนี้รวมพิมพ์ใน สมเด็จพระบรมวงศ์เธอ กรมพระยาคำรงราช
านุภาพ และคนอื่น ๆ อธิบายถึงเรื่อง เที่ยวทะเลตะวันออก เที่ยวมณฑลเพชรบูรณ์
เที่ยวน้ำตกเจาอนันท์ที่เกาะกูด เที่ยวไพรโยค (พระนคร: โรงพิมพ์คุรุสภา, 2504),
221 หน้า.

คำเนนประพาสไตรโยคใน พ.ศ. 2431 มาเปรียบเทียบให้เห็นถึงลักษณะภูมิประเทศที่
เปลี่ยนไปตามกาลเวลา

พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวซึ่งทรงพระราชนิพนธ์งานเขียนไว้
เกือบทุกสาขาวิชา อาทิ การทหาร การปกครอง การเมือง การศึกษา การสาธารณสุข
และประวัติศาสตร์ก็ได้ทรงพระราชนิพนธ์เรื่องท่องเที่ยวด้วยเช่นกัน ได้แก่

เที่ยวเมืองพระร่วง ทรงพระราชนิพนธ์ในขณะที่ดำรงพระยศเป็นสมเด็จพระ
พระบรมโอรสาธิราช และได้เสด็จขึ้นไปประพาสเมืองกำแพงเพชร สุโขทัย สวรรคโลก
อุตรดิตถ์และพิษณุโลก เมื่อ พ.ศ. 2450 ทรงสำรวจโบราณวัตถุสถานตามเมืองเหล่านี้
อย่างละเอียด และทรงนำตำนานของเมืองเหล่านั้นซึ่งปรากฏอยู่ในหนังสือเก่ามาทรง
พระราชวินิจฉัยชี้แจง

จดหมายเหตุประพาสหัวเมืองปากน้ำโขง ร.ศ. 128 ทรงพระราชนิพนธ์
ทำนองจดหมายรายวัน รวม 12 ฉบับ ลงวันที่ 8 เมษายน ถึง 31 พฤษภาคม ร.ศ.
128 (พ.ศ. 2452) โดยใช้พระนามแฝงว่า "นายแก้ว" ทรงใช้ภาษาอย่างคนสามัญ
และไม่ใช้ภาษาอังกฤษปนไทย นอกจากที่ตั้งพระทัยจะล้อหรือแก้งเขียนเท่านั้น เนื้อเรื่อง
ส่วนใหญ่พรรณนาถึงการเดินทางชมภูมิประเทศ สถานที่น่าเที่ยวและขนบธรรมเนียมของ
จังหวัดภาคใต้

ก่อนช่วงเปลี่ยนแปลงการปกครอง พ.ศ. 2475 เล็กน้อย จนถึง พ.ศ.
2500 เริ่มมีหนังสือท่องเที่ยวที่เป็นผลงานของสามัญชนเกิดขึ้น แต่การเขียนและการ
จัดพิมพ์ยังไม่แพร่หลายนัก เช่น

การท่องเที่ยวจังหวัดลพบุรี (พ.ศ. 2474) โดย หลี ศุกรีเชกซ์ และเชื้อ
วงศ์ไกร นำชมโบราณสถานและปูชนียวัตถุในจังหวัดลพบุรี ให้ความรู้เรื่องตำนานเมือง
ประวัติความเป็นมาของจังหวัด และโบราณวัตถุสถานต่าง ๆ

สยามนิเทศ (พ.ศ. 2482) โดย "ส่วนเปล่ง" นำเสนอเรื่องนำรู้ทุก
จังหวัด ในด้านการท่องเที่ยว การคมนาคม การพาณิชย์ เศรษฐกิจ ปูชนียสถาน
โบราณวัตถุ ประวัติศาสตร์ และภูมิศาสตร์

ชลบุรีโดยสังเขป (พ.ศ. 2484) โดยปรีกา ศรีชลาลัย แนะนำ
จังหวัดชลบุรี ในคำนำที่ทิ้ง ประวัติเมือง ล่ากับเจ้าเมืองชลบุรี ภูมิประเทศ ภูมิอากาศ
อาชีพ โบราณสถาน ตลอดจนสถานที่น่าเที่ยวชม และ

นำเที่ยวเมืองสุโขทัย (พ.ศ. 2498) โดยตรี อมาตยกุล รวบรวม
ความรู้เกี่ยวกับประวัติเมืองสุโขทัย พระมหากษัตริย์ราชวงศ์พระร่วง ลักษณะภูมิประเทศ
และสภาพทั่ว ๆ ไป ตลอดจนโบราณสถานภายในจังหวัด

นอกจากนี้ ยังมีผลงานของหน่วยราชการด้วย ซึ่งได้แก่ กรมโฆษณาการ
จัดทำหนังสือเกี่ยวกับจังหวัดต่าง ๆ ที่มีชื่อว่า "สภาพและความเป็นอยู่..." ได้แก่
สภาพและความเป็นอยู่ของจังหวัดนครราชสีมา สภาพความเป็นอยู่ของจังหวัดน่าน สภาพ
ความเป็นอยู่ของจังหวัดพระจวบคีรีขันธ์ สภาพความเป็นอยู่ของจังหวัดแพร่ และ สภาพ
ความเป็นอยู่ของจังหวัดอุตรธานี หนังสือทั้งหมดนี้จัดพิมพ์ออกมาในปี พ.ศ. 2493 มี
เนื้อหาที่เป็นลักษณะเดียวกันทุกเล่ม คือ ให้สาระเกี่ยวกับประวัติศาสตร์ ภูมิศาสตร์
การคมนาคม การปกครอง สภาพทั่ว ๆ ไปของจังหวัด สถานที่ที่สำคัญทางประวัติศาสตร์
และสถานที่ท่องเที่ยว สภาพทั่วไปของพลเมือง ตลอดจนเศรษฐกิจ เป็นต้น

นับตั้งแต่ พ.ศ. 2500 เป็นต้นมา ได้มีการจัดพิมพ์หนังสือท่องเที่ยวเพิ่มมากขึ้น
ซึ่งจากการรวบรวมบรรณานุกรมของ กาญจนา อาจงค์ (2522 : 138-221) และการ
สำรวจของผู้วิจัย พบว่า หนังสือที่จัดพิมพ์นั้นมีอยู่เพียง 3 ประเภท คือ คู่มือนำเที่ยว หนังสือ
ที่ให้รายละเอียดเกี่ยวกับประเทศ (ซึ่งหมายรวมถึงจังหวัดและสถานที่ต่าง ๆ) และหนังสือที่เป็น
เรื่องเล่าหรือการถ่ายทอดประสบการณ์ ตลอดจนการสังเกตของผู้เขียน ไม่มีหนังสือประเภท
ประวัติและบรรณานุกรม โดยหนังสือประเภทที่เป็นเรื่องเล่า จัดได้ว่า มีน้อยเมื่อเทียบกับ
สองประเภทแรก แต่ถ้ามองความชอบแซกของเนื้อหาหนังสือท่องเที่ยวแล้ว จะสามารถแยก
ได้ดังนี้

1. หนังสือที่กล่าวถึงทุกจังหวัดภายในประเทศ หนังสือในกลุ่มนี้มักให้
รายละเอียดต่าง ๆ โดยสรุป และบางเล่มมีการจัดพิมพ์กติกต่อกันหลายครั้ง ตัวอย่างของ
หนังสือในกลุ่มนี้ ได้แก่

จังหวัดต่าง ๆ ในประเทศไทย (พ.ศ. 2500) จัดพิมพ์ โดยเฉพาะ
กรรมการจัด งานฉลอง 25 พุทธศตวรรษ พ.ศ. 2500 เป็นหนังสือ 3 เล่มจบ ที่ให้
ความรู้เกี่ยวกับจังหวัดต่าง ๆ โดยเรียงตามลำดับอักษร

เที่ยวเมืองไทย 71 จังหวัด (พ.ศ. 2507) โดย ละออง
ศรีสุคนธ์ หนังสือเล่มนี้มีการจัดพิมพ์ออกมาหลายครั้ง แนะนำจังหวัดต่าง ๆ เรียงตามลำดับ
อักษร เช่นเดียวกับเล่มแรก โดยแต่ละจังหวัดจะให้ความรู้เกี่ยวกับที่ตั้ง อาณาเขต พื้นที่
ประชากร การแบ่งเขตการปกครอง วิธีการเดินทางไปยังจังหวัดนั้น ๆ และสถานที่
ท่องเที่ยว

คู่มือท่องเที่ยวทั่วไทย (พ.ศ. 2530) จัดพิมพ์โดย บริษัท กิวซี
มาร์เก็ตติ้ง มีวัตถุประสงค์ เพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยวมิให้หมดไปแต่ เฉพาะปีท่องเที่ยว
ไทย พ.ศ. 2530 แนะนำสถานที่ท่องเที่ยวในจังหวัดต่าง ๆ โดยสรุปทั้งภาษาไทยและ
ภาษาอังกฤษ เป็นต้น

2. หนังสือที่กล่าวถึงจังหวัดเดียว ตัวอย่างของหนังสือในกลุ่มนี้ ได้แก่
คู่มือนำเที่ยวชุดทัศนศาสตร์ไทย ได้แก่ ทัศนศาสตร์ไทยจังหวัดชลบุรี ทัศนศาสตร์ไทยจังหวัด
สระบุรี (พ.ศ. 2500) และ ทัศนศาสตร์ไทยจังหวัดเพชรบุรี (พ.ศ. 2507) หนังสือชุด
นี้สำนักวัฒนธรรมทางศิลปกรรมซึ่งเป็นหน่วยงานที่จัดขึ้นในช่วงนั้นเป็นผู้มอบหมายให้ ตรี
อมาศยกุล เป็นผู้เขียน โดยเล่มแรกที่เขียนขึ้น ได้แก่ ทัศนศาสตร์ไทยจังหวัดนครปฐม
(พ.ศ. 2499) มีเนื้อหาที่เป็นลักษณะเดียวกัน กล่าวคือ แนะนำจังหวัดต่าง ๆ ในแ่ง
ภูมิภาคและสภาพทั่วไป พืชผลและอุตสาหกรรม การคมนาคม ที่พัก ค่านานเมือง
ตลอดจนสถานที่น่าเที่ยว ตามโครงการนั้นกำหนดไว้ว่า เมื่อจัดทำจนครบทุกจังหวัดแล้ว
จะยกรวมจัดพิมพ์เป็นเล่มเดียว แต่เท่าที่ปรากฏ หนังสือชุดนี้จัดทำออกมาไม่ครบทุก
จังหวัดและไม่มีการรวมเล่ม อีกตัวอย่างหนึ่งได้แก่ ผลงานของหวน พิณทุพันธ์ อาจารย์
มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ พิษณุโลก เช่น ลพบุรีที่น่ารู้ (พ.ศ. 2512) พิษณุโลก
ของเรา (พ.ศ. 2514) สุโขทัยเมืองเก่าของเรา (พ.ศ. 2520) และ อุตรดิตถ์ของเรา
(พ.ศ. 2521) ผู้เขียนได้ค้นคว้าข้อมูลต่าง ๆ อย่างละเอียด พร้อมทั้งเดินทางไปยัง
สถานที่ที่เขียนด้วยตนเอง

3. หนังสือที่กล่าวถึงตั้งแต่ 2 จังหวัดขึ้นไป จังหวัดต่าง ๆ เหล่านั้น
อาจอยู่ภาคเดียวกันหรือต่างภาคกัน แต่ไม่ครอบคลุมหมดทุกจังหวัดในภาคนั้น เช่น

หอมกลิ่นทุเรียนระยอง จันทบุรีวิไล (พ.ศ. 2518) โดยปรวโมทย์
ทัศนาศูวรณ เป็นสารคดีท่องเที่ยว 2 จังหวัดรวมกัน เรื่องแรกให้ความรู้เกี่ยวกับทุเรียน
เมืองระยอง วิถีปลูกทุเรียน และสถานที่ท่องเที่ยว เช่น วังแก้ว หาดบ้านเพ แหลมแม่พิมพ์
- เรื่องกึ่งกล่าว ถึงประวัติความเป็นมาของเมืองจันทบุรี สถานที่สำคัญ เช่น ค่ายเนินวง
คุกซีโก และสถานที่ท่องเที่ยวทางธรรมชาติ เช่น แหลมสิงห์ น้ำตกพลั่ว

ของดีเมืองไทย (พ.ศ. 2529) โดยปราโมทย์ ทัศนาศูวรณ รวม
สารคดีหลายเรื่อง เช่น "ขึ้นเหนือเมื่อสงกรานต์" "เผาเทียนเล่นไฟที่กรุงสุโขทัย"
"วันทุเรียนหอมที่ระยอง-จันทบุรี" และ "อภินิหารหลวงพ่อดอกกรุงเก่า" เป็นต้น

เมืองเหนือและเมืองใต้ (พ.ศ. 2513) โดยตรี อมาตยกุล
เขียนจากประสบการณ์ที่ได้ไปเยือนจังหวัดเชียงราย น่าน แพร่ อุตรดิตถ์ ตาก
ประจวบคีรีขันธ์และนครศรีธรรมราช เป็นต้น

4. หนังสือที่กล่าวถึงภาคใดภาคหนึ่ง หนังสือในกลุ่มนี้จะกล่าวถึงทุก
จังหวัดในภาคหนึ่ง ๆ หรือกล่าวถึงภาคหนึ่ง ๆ โดยส่วนรวมไม่เน้นหนักที่จังหวัดใดโดย
เฉพาะ ตัวอย่างของหนังสือที่กล่าวถึงทุกจังหวัดในภาค ได้แก่

น้ำเที่ยว 14 จังหวัดภาคใต้ (พ.ศ. 2508) โดยเป็รื่อง
เรื่องวิทย์ แนะนำจังหวัดต่าง ๆ ในคำนำที่ถึง การคมนาคม ภูมิประเทศ ภูมิอากาศ
ทรัพยากรธรรมชาติ ประชากร การประกอบอาชีพ ประวัติเมือง สินค้าพื้นเมืองและ
สถานที่ท่องเที่ยว

เที่ยวเมืองไทยตอนที่ 2 ภาคเหนือ (พ.ศ. 2515) แนะนำ
จังหวัดในภาคเหนือ รวม 14 จังหวัด

ตัวอย่างของหนังสือที่กล่าวถึงภาคหนึ่ง ๆ โดยส่วนรวม ได้แก่

ของค้อसान (พ.ศ. 2520) โดยจารุบุตร เรื่องสุวรรณ หนังสือเล่มนี้จัดพิมพ์ขึ้นหลายครั้ง เนื้อเรื่องเน้นหนักทางค่านิยมทางวัฒนธรรมคติ ขนบธรรมเนียม ประเพณีและการละเล่นพื้นเมือง ผู้อ่านจะได้รับความรู้เกี่ยวกับความเป็นมาของชนเผ่า ไทย-ลาว สภาพโดยทั่วไปของจังหวัดภาคอีสาน การตั้งบ้านเรือน การศึกษา ภาษาถิ่น ศาสนา การประกอบอาชีพ สินค้าพื้นเมือง และสถานที่ท่องเที่ยว

5. หนังสือที่กล่าวถึงเฉพาะสถานที่ตั้งแต่ 1 แห่งขึ้นไป โดยสถานที่ อาจเป็นโบราณวัตถุสถานหรือสถานที่ท่องเที่ยวทางธรรมชาติ เช่น

ปูชนียสถานแห่งประเทศไทย 72 จังหวัด (พ.ศ. 2509) เป็นหนังสือที่หยิบยกปูชนียสถานของแต่ละจังหวัดมากล่าวไว้จังหวัดละ 1 แห่ง โดยระบุถึงที่ตั้ง ประวัติ รูปลักษณะ และกำหนดงานมัสการปูชนียวัตถุสถาน

ภูกระดึง (พ.ศ. 2517) โดย กมล ฉายาวิชนะ เป็นบันทึกการเดินทางที่บรรยายถึงความงามของทิวทัศน์และธรรมชาติบนภูกระดึง

เที่ยววัดโพธิ์ (พ.ศ. 2527) โดย สุทธิลักษณ์ อ่ำพันวงษ์ ได้รับรางวัลดีเด่นประเภทสารคดีจากคณะกรรมการพัฒนาหนังสือแห่งชาติ พ.ศ. 2527 แนะนำวัดโพธิ์ในค่านับประวัติความเป็นมาและสิ่งที่น่าสนใจภายในบริเวณวัดอย่างละเอียดโดยใช้ภาษาที่อ่านง่าย

อุทยานแห่งชาติในประเทศไทยฉบับแนะนำย่อ (พ.ศ. 2530) แนะนำอุทยานแห่งชาติทั้ง 53 แห่งในประเทศไทยโดยสรุปในค่านับการเดินทาง การติดต่อ การปฏิบัติตนในอุทยานแห่งชาติ การเตรียมสิ่งของ เครื่องใช้และสิ่งอำนวยความสะดวกในอุทยาน

6. หลักการประเมินคุณค่าหนังสือท่องเที่ยว

ในการประเมินคุณค่าหนังสือประเภทสารคดีโดยทั่วไป ผู้ประเมินต้องพิจารณา รายละเอียดต่าง ๆ ทั้งในแง่ความเชื่อถือได้ ชอบเซต วิธีการเขียนและการเรียงลำดับ

เนื้อหา ส่วนการประเมินคุณค่าหนังสือสารคดีเฉพาะประเภท เช่นหนังสือชีวประวัติ หนังสือภูมิศาสตร์และประวัติศาสตร์ มีหลักเกณฑ์ที่เฉพาะเจาะจงแบ่งย่อยลงไป สำหรับหนังสือท่องเที่ยวซึ่งจัดเป็นหนังสือสารคดีประเภทหนึ่ง เฮเลน อี. เฮนส์ (Haines 1963: 317-320) ได้ให้หลักในการประเมินคุณค่าโดยเฉพาะไว้ดังนี้

1. ประเภท พิจารณาว่าจัดอยู่ในประเภทใด ได้แก่ ประวัติและบรรณานุกรม คู่มือนำเที่ยว หนังสือที่ให้รายละเอียดเกี่ยวกับประเทศ และหนังสือที่เป็นเรื่องเล่าหรือการถ่ายทอดประสบการณ์ที่ล่อจูงการสังเกตของผู้เขียน
2. คุณสมบัติของผู้เขียน ให้พิจารณาว่าหนังสือนั้นเขียนจากการสังเกตอย่างถี่ถ้วน หรือจากความประทับใจโดยฉับพลันที่ขาดความละเอียดรอบคอบ รวมทั้งพิจารณาคุณวุฒิและประสบการณ์ของผู้เขียนด้วย
3. ทัศนคติของผู้เขียน ผู้เขียนที่คึกคักมีใจเป็นกลางยอมรับความคึกคักใหม่ ๆ และสนใจในทุก ๆ สิ่ง ทัศนคติที่เอนเอียงหรือการมองโลกอย่างมีอคติเป็นข้อบกพร่องประการหนึ่งที่มักปรากฏในหนังสือท่องเที่ยว
4. ความสำคัญหรือความน่าสนใจของเนื้อเรื่อง เช่นเกี่ยวกับหนังสือชีวประวัติ เนื้อเรื่องของหนังสือท่องเที่ยวควรมีความน่าสนใจในตัว หรือผู้เขียนใช้วิธีการนำเสนอที่ทำให้ที่น่าสนใจ ผู้เขียนที่ชาญฉลาดสามารถทำให้เรื่องราวที่คุณเคยคุ้นแปลกใหม่และน่าอ่าน ส่วนผู้เขียนที่มีความสามารถน้อยจะสร้างความน่าสนใจได้ก็ต่อเมื่อเขียนถึงเรื่องราวที่ยังไม่มีผู้อื่นมาก่อนเท่านั้น
5. คุณค่าทางวรรณกรรม หนังสือท่องเที่ยวควรให้ความสนุกสนาน น่าอ่าน ให้ภาษาที่สละสลวย ตัวอย่างที่ดีในข้อนี้คือ พระราชนิพนธ์เรื่อง ไกลบ้าน คัง ไก่กล่าวมาแล้ว
6. ลักษณะภายนอก ในที่นี้ได้แก่ ภาพประกอบ แผนที่ แผนที่ บรรณานุกรม เจึงอรรดและภาคผนวก ลักษณะภายนอกมักเป็นเครื่องช่วยในการตัดสินใจเลือกหนังสือเล่มใดเล่มหนึ่งจาก 2 เล่ม ที่มีเนื้อหาเหมือนกัน ภาพประกอบจะเป็นสิ่งดึงดูดความสนใจ

รวมทั้งช่วยยืนยันความถูกต้องของข้อเขียน แผนที่เป็นสิ่งมีประโยชน์และจำเป็น
บรรณานุกรมหรือแหล่งอ้างอิงมีคุณค่าในแง่ที่เป็นเครื่องมือเลือกหนังสือเล่มอื่น ๆ รวม
ทั้งเป็นสิ่งเสนอแนะสำหรับการอ่าน ส่วนเชิงอรรถและภาคผนวกก็เป็นเครื่องช่วยเพิ่ม
เติมความรู้ให้กว้างขวางยิ่งขึ้น

7. ความถูกต้อง หนังสือประเภทที่มุ่งนำเสนอความรู้ ข้อมูลต่าง ๆ ต้อง
ถูกต้อง แต่หนังสือประเภทที่เป็นการถ่ายทอดประสบการณ์ของผู้เขียน คุณสมบัติข้อนี้อาจ
ไม่สำคัญมากนัก

นอกจากนี้ รีนฤทัย สัจจพันธุ์ (ม.ป.ป.: 35-36) ประทีป เหมือนนิล
(2523: 101-102) จิตรลดา สุวัติกุล (2526: 76) และ ชวิษ ปุณโณทก (2527:
65-66) ยังได้กล่าวถึงลักษณะของสารคดีท่องเที่ยวที่ดี ซึ่งสามารถสรุปเป็นแนวในการ
ประเมินคุณค่าได้ดังนี้

1. ความถูกต้องของข้อมูล ข้อมูลในหนังสือต้องถูกต้องแน่นอน นักเขียน
สารคดีท่องเที่ยวจึงควรเดินทางท่องเที่ยวไปยังสถานที่นั้น ๆ ด้วยตนเอง รวมทั้งต้องศึกษา
เรื่องราวที่เกี่ยวข้องกับสถานที่นั้น ๆ ด้วย เพื่อให้ได้ข้อเท็จจริงที่มีคุณค่าทางปัญญาแก่ผู้อ่าน
มากที่สุด

2. ความรู้เกี่ยวกับสถานที่ท่องเที่ยว ต้องให้ความรู้เกี่ยวกับสถานที่
ท่องเที่ยวแก่ผู้อ่านอย่างสมบูรณ์ที่สุด เช่น ทางด้านภูมิศาสตร์ ประวัติศาสตร์ สภาพ
ความเป็นอยู่ของประชาชน การทำมาหากิน ประเพณี วัฒนธรรม สถานที่พักผ่อนหย่อนใจ
 ฯลฯ รวมทั้งรายละเอียดปลีกย่อยอื่น ๆ พอที่จะให้ผู้อ่านใช้เป็นคู่มือในการเดินทาง
ท่องเที่ยวได้ เช่น การเดินทาง ค่าใช้จ่าย ที่พัก อาหารการกิน ฯลฯ นอกจากนี้ผู้เขียน
จะมีเจตนาเน้นเพียงด้านใดด้านหนึ่งโดยเฉพาะเท่านั้น

3. เกร็ดความรู้อื่น ๆ ผู้เขียนควรสอดแทรกเกร็ดความรู้ เช่น คำานาน
นิทาน ความเชื่อ หรือนิยายปรัมปราที่เกี่ยวกับสถานที่ท่องเที่ยวเพื่อดึงดูดความสนใจของ
ผู้อ่าน รวมทั้งให้ความรู้และความบันเทิง ไปพร้อมกัน

4. ทัศนคติของผู้เขียน ผู้เขียนต้องให้ข้อสังเกตและแสดงทัศนคติส่วนตน
ต่อสิ่งที่พบเห็น ตลอดจนให้ข้อเปรียบเทียบเรื่องราวหรือสิ่งต่าง ๆ ในบ้านเกิดเมือง

นอนของตนหรือสถานที่อื่น ๆ ภาย แก่ทัศนคติเหล่านี้ ควรเพียงธรรมดา ไม่กำหนดโดยไร เหตุผล หรือยกย่องชมเชยจนเกินไป ผู้เขียนที่คิดว่าเป็นคนใจกว้าง ยุติธรรม ช่างสังเกต ละเอียดละเอียดถี่ถ้วน มีวินัยจัดที่เที่ยงตรงและเป็นธรรม

5. ศิลปะการประพันธ์ ผู้เขียนควรใช้ศิลปะการประพันธ์ที่ดี สามารถ ใ้เราใจให้ผู้อ่านติดตามเรื่อง ไปโดยไมเบื่อหน่าย รวมทั้งใช้สำนวนภาษาง่าย ๆ ชัดเจน สะดวกแก่การเข้าใจ

จะเห็นได้ว่า แนวคิดของนักวิชาการทั้ง 4 ท่านนี้ คล้ายคลึงกับแนวคิด ของเฮนส์ในแง่ของความถูกต้องและทัศนคติของผู้เขียน อย่างไรก็ตาม ที่กล่าวมาข้างต้น เป็นหลักการประเมินคุณค่าหนังสือท่องเที่ยวโดยทั่วไป สำหรับหนังสือท่องเที่ยวเฉพาะ ประเภท เช่น คู่มือนำเที่ยว ก็มีข้อเสนอแนวทางในการประเมินค่าเช่นกัน ซึ่ง ได้นัก ศาโรลด์ เอ็ม โอทเนส (Harold M. Otness) นักวิจารณ์หนังสือท่องเที่ยวใน วารสาร Library Journal โอทเนส ได้ให้หลักในการประเมินค่าคู่มือนำเที่ยว. สำหรับห้องสมุดไว้ดังนี้ (Otness 1980: 14-15)

1. ความกว้างขวางของเนื้อหา ให้พิจารณาว่าครอบคลุมเนื้อหา กลางขวางเพียงใด
2. คุณภาพของเนื้อหา ให้พิจารณาว่าหนังสือเล่มนั้นเขียนโดยผู้ เชี่ยวชาญในเรื่องนั้นหรือไม่ (ผู้เชี่ยวชาญควรเป็นผู้ที่เข้าใจภาษาของท้องถิ่นเป็น อย่างดี) และเนื้อหาที่เป็นภูมิหลัง โดยเฉพาะอย่างยิ่งพัฒนาการทางประวัติศาสตร์ ซึ่งจะช่วยให้อ่านเข้าใจสภาวะการณปัจจุบันนั้น เพิ่มพูนความรู้และนำอ่านหรือไม่
3. ความทันสมัย ข้อมูลในหนังสือควรทันสมัย ถ้าหากเป็นคู่มือนำเที่ยว ที่ปรับปรุงใหม่ บรรณาธิการควรตรวจสอบดูว่า สิ่งที่เพิ่มเติมส่วนใหญ่นั้น เป็นเพียงแค่ เลขหน้าและบทนำหรือไม่
4. กรรมวิธีและการจัดเรียง จำนวนหัวเรื่องหรือชื่อต่าง ๆ ในกรรมวิธี เป็นเกณฑ์พื้นฐานที่จะใช้วัดคุณค่า ของคู่มือนำเที่ยวในฐานะที่เป็นแหล่งอ้างอิงสำเร็จรูป (Quick Reference) รวมทั้งยังบอกว่า เนื้อหาของหนังสือกว้างขวางละเอียด

ในก้านการจักเรียง ควรพิจารณาเล่มที่จักเรียงตามสภาพภูมิศาสตร์ที่เหมาะสม อาทิ
ตามภาคต่าง ๆ โดยให้เหมาะแก่การนำมาใช้เป็นคู่มือในการเดินทาง นอกจากนั้น
สารบัญควรบ่งบอกการจักเรียงของหนังสืออย่างชัดเจนด้วย

5. แผนที่ แผนที่ ภาพประกอบ ภาพประกอบอาจทำให้หนังสือดูสวยงาม
งามแต่ให้ประโยชน์ในแง่การใช้สอยไม่มาก ส่วนแผนที่และแผนที่ละเอียดจะช่วย
สร้างความเข้าใจถึงลักษณะเฉพาะของสถานที่ท่องเที่ยวรวมทั้ง เป็นสิ่งจำเป็นสำหรับ
การวางแผนการเดินทาง โดยเหตุนี้ ปริมาณและคุณภาพของแผนที่จึง เป็นเครื่องบ่งชี้
คุณภาพของคู่มือ นำเที่ยวที่ตีประการหนึ่ง

6. จุดมุ่งหมายของผู้เขียน หากผู้เขียน เขียนเพื่อนำเสนอข้อบกพร่อง
ของประเพณีในท้องถิ่นหนึ่ง ๆ รวมทั้งรู้สึกจำเป็นที่จะต้องแสดงความคิดเห็นเกี่ยวกับ
การเมืองและศาสนา หนังสือเล่มนั้น ก็ไม่ควรเป็นคู่มือ นำเที่ยว นักท่องเที่ยวควรมี
เสรีภาพที่จะให้ข้อสรุปด้วยตนเองภายหลังการท่องเที่ยว มิควรมองสิ่งใดในแง่ลบตาม
ความคิดของนักเขียนที่เขียนเพื่อสร้างอารมณ์ขัน หรือ เพื่อแสดงทัศนคติส่วนตัวเกี่ยวกับ
การเมืองและวัฒนธรรม

7. รูปแบบการเขียน หนังสือคู่มือ นำเที่ยวควรมีรูปแบบการเขียนที่
ชัดเจนกะทัดรัด แต่ได้ใจความ

8. ราคา หอสมุดในปัจจุบันล้วนแล้วแต่ต้องให้ความสำคัญแก่ราคา
หนังสือ ในการเลือกซื้อควรเลือกหนังสือที่ราคาถูกลงกว่าแต่มีคุณภาพดีเกือบเท่าเทียมเล่ม
ที่แพงกว่า

9. คุณภาพการผลิต ให้พิจารณาคู่มือ นำเที่ยว เล่มที่จัดพิมพ์ด้วยกระดาษ
ดี การเย็บเล่มถาวร คู่มือ นำเที่ยวบางเล่มในปัจจุบันผลิตออกมาด้วยต้นทุนต่ำ และมีที่ท่า
ว่าจะฉีกขาด ภายหลังจากการใช้เพียงเล็กน้อย คู่มือ นำเที่ยวที่ดีทั้งสำหรับนักท่องเที่ยว
และหอสมุดของหน่วยงานควรใช้งาน

10. บรรณานุกรม ให้พิจารณาว่า มีบรรณานุกรมหนังสืออ่านเพิ่มเติม
หรือไม่ รวมทั้ง ตรวจสอบจนแน่ใจว่า รายชื่อหนังสือที่ให้นั้นมีความสำคัญในเรื่องนั้น ๆ
และบาง เล่มโดย เฉพาะที่เกี่ยวกับสภาพทางสังคมและการ เมืองควรมีความทันสมัย

7. ประโยชน์ของหนังสือท่องเที่ยว

หนังสือท่องเที่ยวมีประโยชน์หลายประการดังต่อไปนี้

1. เป็นคู่มือในการเดินทางท่องเที่ยว นักท่องเที่ยวมีความต้องการข้อมูลสารสนเทศต่างกันตามจุดหมายในการท่องเที่ยว อาทิ นักท่องเที่ยวเพื่อความสนุกสนาน อาจต้องการทราบแหล่งท่องเที่ยว สิ่งที่น่าสนใจ ที่พักผ่อนเหมาะสม นักท่องเที่ยวเพื่อการธุรกิจอาจต้องการทราบว่า จะเดินทางโดยวิธีใดจึงจะเร็วที่สุด อย่างไรก็ตาม สิ่งหนึ่งที่นักท่องเที่ยวทุกประเภทต้องการทราบเหมือนกัน คือ เรื่องความปลอดภัย ค่าใช้จ่าย ความสะอาดสบายของโรงแรม การขนส่งสาธารณะ ตลอดจนสิ่งอำนวยความสะดวกอื่น ๆ (Lang 1985: 71) หนังสือท่องเที่ยวโดยเฉพาะที่เป็นคู่มือนำเที่ยวโดยตรง จะให้รายละเอียดต่าง ๆ เหล่านี้ เพื่อเป็นเครื่องนำทางแก่นักท่องเที่ยว ทั้งนี้ เพราะคู่มือนำเที่ยวเป็นมัลติเทคส์ประการหนึ่ง เรียกว่ามัลติเทคส์โรชีวิก คู่กับมัลติเทคส์ที่เป็นบุคคล ซึ่งเรียกว่า มัลติเทคส์เชิงชีวิน หรือ live guide (ม.ล.ศุภรุมสาย 2529: 16-17) มัลติเทคส์โรชีวิกนี้ได้เปรียบมัลติเทคส์ที่เป็นบุคคลอยู่ประการหนึ่งคือที่สามารถพกพาไปได้ทุกหนทุกแห่ง และเรียกใช้ได้ทุกเวลาที่ต้องการ
2. เป็นแหล่งความรู้ การอ่านหนังสือท่องเที่ยวไม่ว่าจะเป็นประเภทใดจะช่วยทำให้ทราบว่าสถานที่ใดน่าไปเที่ยวชม รวมทั้งช่วยปูพื้นฐานความรู้ในด้านต่าง ๆ เกี่ยวกับสถานที่ท่องเที่ยว ในแง่ของการค้นคว้าอ้างอิง หนังสือท่องเที่ยวเป็นแหล่งข้อมูลที่ให้รายละเอียดเกี่ยวกับจังหวัดสถานที่ท่องเที่ยวต่าง ๆ ได้เป็นอย่างดี ดังเช่นผู้ที่ต้องการทราบว่า เมือง ๆ หนึ่ง ในสหรัฐตั้งขึ้นเมื่อใด ก็อาจค้นได้จาก Mobil Travel Guide (Lang 1985: 75) หรือผู้ที่ต้องการทราบประวัติบุคคลสำคัญ ๆ ในจังหวัดต่าง ๆ ของประเทศไทย ก็อาจค้นได้จากหนังสือ ประวัติมหาคไทยส่วนภูมิภาค ที่จังหวัดนั้น ๆ จัดทำขึ้น เป็นต้น
3. ให้ความเพลิดเพลิน หนังสือท่องเที่ยวบางเล่มเป็นสารคดีที่ให้ความบันเทิง โดยเฉพาะหนังสือที่ถ่ายทอดประสบการณ์ของผู้เขียน รวมทั้งผู้เขียนใช้กลวิธีในการเขียนที่น่าสนใจ บรรยายภาพพจน์ได้ชัดเจนมีการสอดแทรกอารมณ์ขัน ความรู้และข้อคิด

เห็นต่าง ๆ อย่างแนบเนียน นอกจากนี้ การอ่านหนังสือท่องเที่ยวยังเปรียบเป็นการเดินทางบนเก้าอี้เท้าแขน (Armchair Travel) เพราะสามารถพาผู้อ่านเดินทางไปยังที่ต่าง ๆ ได้ โดยเพียงแค่นั่งอ่านอยู่กับที่ และใช้จินตนาการท่องเที่ยวไปตามที่ผู้เขียนบรรยาย การเดินทางแบบนี้มีข้อดีอยู่หลายประการตรงที่นักท่องเที่ยวไม่ต้องเสียค่าใช้จ่าย หรือใช้พาสปอร์ต ไม่ต้องประสบปัญหาเรื่องการผ่านแดน อีกทั้งยังสามารถเดินทางไปได้ทุกที่ไม่ว่าจะเป็นป่าในบราซิล หรือขั้วโลกเหนือ (Trease 1965: 110) ซึ่งการเดินทางธรรมดาค่าได้ลำบากมาก เป็นต้น

4. เป็นเครื่องมือส่งเสริมการท่องเที่ยว หนังสือท่องเที่ยวมีส่วนช่วยกระตุ้นให้นักท่องเที่ยวเดินทางไปยังแหล่งท่องเที่ยวต่าง ๆ ทั่ว เช่นเดียวกับสื่อประเภทอื่น ๆ อาทิ วารสาร แผนที่ ไปสเคอร์ จึงมีการจัดทำหนังสือท่องเที่ยวเพื่อเป็นสื่อประชาสัมพันธ์การท่องเที่ยว ตัวอย่างที่ดีในขณะนี้คือ การจัดทำหนังสือ 7 วัน ในราชอาณาจักรไทยหรือ Seven Days in the Kingdom โดยสำนักพิมพ์ไทมส์ เอคิชั่นส์ ซึ่งได้เชิญช่างภาพที่มีชื่อเสียงจากทั่วโลกจำนวน 50 คน มาถ่ายภาพในประเทศไทยเป็นเวลา 7 วัน แล้วจัดพิมพ์เผยแพร่เป็นภาษาต่าง ๆ อาทิ ไทย อังกฤษ ฝรั่งเศส เป็นต้น

ศูนย์วิทยทรัพยากร
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย